કન્યા વાચનમાળા

પુસ્તક બીજાના

અર્થ.

(જેની અંદર અર્થ, સમજુતી, પાઠના સવાલ.)

રચનાર તથા છપાવી પ્રસિદ્ધ કરનાર.

મેસર્સ. સી. ડી. શાહ એન્ડ કોના

સોલ એજંટ.

શા. મગનલાલ મોતીરામ.

આવૃત્તિ ૧ લી.

આ પુસ્તક સને ૧૮૬૭ ના ૨૫ એક્ટ મુજબ
રજીસ્ટર કરાવ્યુ છે.

સને ૧૯૦૫ સંવત ૧૯૬૧

મનહર પ્રીન્ટિંગ પ્રેસ પાનકોરનાનાકે—અમદાવાદ.

કીંમત ચાર આના.

કન્યા વાચનમાળા

પુસ્તક બીજું-ભાગ-૧ લાના અર્થ.

પાઠ ૧ લો.

ગ્રેટબ્રિટન=યુરોપ ખંડમાં ઈંગ્લાંડ સ્કોટલાંડ અને આયર્લાંડ મળીને જે દેશ થાય છે તે.

જીવન ચરિત્ર=જીંદગીનો હેવાલ.

અજાયબી=નવાઈ; તાજુબી.

અનુકરણ=નકલ.

ગુજરી જવું=સ્વર્ગવાસી થવું.

માતુશ્રી=માજી.

પુત્રનાં લક્ષણ પારણામાંથી જણાય=છોકરાં કેવા ગુણોવાળાં થશે તે નાનપણથીજ જણાઈ આવે.

મધુર સ્વરે=મીઠા વચનથી.

નિયમિત=નિયમ પ્રમાણે.

વિશાળ=વિસ્તીર્ણ.

[illegible]રાંત=[illegible]

[illegible]તા=ચાલાકી

ચિત્રકળા=ચીતરવાનો હુન્નર.

[illegible]ણતા=હોંશિયારી; માહિતગારી.

નૃત્ય=નાચ; નાચવું તે.

કુશળતા=ખબરદારી.

પ્રાપ્ત કરી=મેળવી.

સદ્ગુણી=સારા ગુણવાળી.

કસર=ખામી; કચાશ.

સ્વરૂપવાન=ખુબસુરત; દેખાવડી.

મળતાવડી=મળતા સ્વભાવની.

[illegible]=સંતોષ પામતી.

મંદ હાસ્ય=થોડું પણ મધુર હસવું.

ફીદા થવું=મોહ પામવો.

ભેદ=તફાવત; ફેર.

આદરસત્કાર=માનપાન.

મમતા=માયા.

રીસે મોઢે=રીસે ચઢીને, નારાજ થઈને.

વાકેફ=માહીતગાર; જાણ.

મન મારવું=સંયમ; મનની ઈચ્છા પ્રમાણે ન વર્તવું તે.

ઉદારતા=સખાવત.

નસંતાન=છોકરાં વગર

હકદાર=વારસ.

રાજ્યપદ=રાજગાદી

ગંભીરતા=મક્કમ પણું

નીડરપણું=ડર વગરનું હોવું તે; બેધડક પણું.

રંગરાગ=લીલા

ઉત્સાહ=ઉમંગ; હોંસ

આશ્ચર્ય=નવાઈ; તાજુબી.

પાર્લમેંટ=રાજસભા

ભાષણ=વ્યાખ્યાન; પોતાના વિચારો ઘણા માણસ વચ્ચે કહી બતાવવા તે.

પ્રસંગ=વખત.

પૂર્ણ=પુરો; પાકો.

સહાય=મદદ.

બંધન=બંધારણ; રિવાજ.

અમલના=જરૂરના.

સમાન=સરખા.

પાઠ ૨ જો.

સ્થિતિ=હાલત
પુત્રીધર્મ=પુત્રી તરીકેની ફરજ
કચાશ=ખામી.
કરજ=દેવું; દેણુ.
અદા કરવું=આપવું.
ગેરવર્તણુક=ખરાબ ચાલ.
જળઝળીઆં=આંખમાં પાણી ભરાઇ આવવાં તે
નામદાર=પ્રખ્યાત.
મંજુરી=બહાલી
દસ્તાવેજ=લેખ: લખાણુ
અહિત=અકલ્યાણુ; ગેરલાભ.
સંપૂર્ણ=પુરેપુરી
ઢંઢેરા=સરકારી જાહેરનામું.
બેધડકપણે=નીડરતાથી
અભયવચન=નિશ્ચે પાળવાની કબુલાત
દઢતા=અડગપણું.
પ્રત્યે=તરફનો.
પ્રિન્સ=રાજા
પ્રતિજ્ઞા=વચન; પણુ.
વર્તન=ચાલ.
હેવાતન=ધણીની હયાતી લગીની સ્ત્રીની પરણેલી હાલત; સૌભાગ્ય
સાલસાઇ=ભલાપણું; ભલાઈ.
સાવચેતી=સંભાળ.
આબાદાની=સારી સ્થિતિ.
શોધ=ખોળ; તપાસ.
આયુષ્ય=જીંદગી; આવરદા
પરલોકવાસી=સ્વર્ગવાસી.

પાઠ ૩ જો.

કર્તવ્ય=આપણે જે કરવાને બંધાયલા છીએ તે; ધર્મ; ફરજ.
પાત્ર=લાયક; યોગ્ય.
પાળી પોષીને=ખવડાવી પીવડાવીને.
ભણાવી ગણાવી=ભણાવીને અનુભવી કરી.
નિરંતર=હંમેશાં.
વૃદ્ધ=ઘરડાં.
અથાગ=જેનો છેડો નહિ તે; પારવગરનો.
સમર્થ=જોરાવર; બળવાન.
પ્રત્યે=તરફ.

પાઠ ૫ મો.

પટાવતો=રાજ્યના મુખ્ય સરદારો.
લગામ=સત્તા.
નિષ્કંટક=કાંટાવગરનું; હરકત વગરનું.
દાવો=હક
નિશ્ચિંતપણે=નિરાંતે.
ધાવ=ધવડાવવાને રાખેલી સ્ત્રી; આયા.
હજામ=વાળંદ.
રણવાસ=જયાં રાણીઓ રહેતી હોય તે જગા.
હાહાકાર=શોકનો ગભરાટ.
શોક સાગર=દીલગીરીરૂપી દરિઓ; અતિશય દીલગીરી.
કોસ=ગાઉ.
દહેશત= ધાસ્તી; બીક.
સુબાગીરી=પરગણાનું હાકેમપણું
ધન્યવાદ=શાબાશી.
બસ=પુરતો.
સપુરત=સોંપણ.
રક્ષણાર્થે=બચાવને માટે.
પન્નુ=પાનું; એક જાતનું રત્ન.
હદવાળી=આખર કરી.
જોટો=જોડ.

પાઠ ૬ ઠ્ઠો.

વિનય=નમ્રપણું; નરમાશ.
વિનય વેરીને વશ કરે=નરમાશથી દુસ્મન પણ તાબે થાય. મતલબ કે નરમાશ આગળ દુસ્મનનું પણ કંઇ ચાલતું નથી.
સંપાદન કરવું=મેળવવું
દુસ્મનાવટ=વેર; દુસ્મનાઇ; શત્રુવટ
આવડત=આવડ.
હુંપદ=હુંપણું; ગર્વ.
તપીજાય=ગુસ્સે થાય.
અણુગમો=કંટાળો; ત્રાસ
વજન=ભારવક્કર.
દ્વેષભાવ=અદેખાઇ.
દીનપણું=ગરીબાઇ.
દીનતા=ગરીબાઈ.
સંત=સાધુ.
જાતરખું=પોતાના શરીરનું જતન કરનાર.
છીંડું=દોષ; વાંક
ખામોશ=સહનશીલતા
ખાકરી=ટક્કર; સામા થવું તે.
ખાકરી બાંધવી=ટક્કર લેવી; સામા થવું
અંગ=ભાગ
બોલી=વેણુ; શબ્દ.
કરણી=કૃત્ય.
સભ્યતા=અદબ.
તુચ્છકારવું=હલકું ગણવું.
આવકાર=તમે આવો એવી રીતનો માન સૂચક શબ્દ તે; સન્માન.
તોછડાઇ=હલકાઇ
ભારવક્કર=ભારબોજ; વજન
ચાવળું=કામ વગરનું ઘણું બોલનાર
છિછાંછળાપણું=ઉદ્ધતાઇ
ભંગ=નાશ.
ગંભીરપણું=ઠરેલ પણું.
ગંભીર=ઠરેલ
ઉપમા આપવી=સરખાવવું; આબરૂ વધારવી.
માઝા=હદ; મર્યાદા.
ઠાવકું=ડાહ્યું.
ચીઢ=સહજ બળતરા.
તામસ=ક્રોધ.
ટાપસી=સાહેદી.
અદબ=મલાયઝો.

સવાલ—વિનયમાં કેટલા અંગ છે અને તે કયા કયા ?

પાઠ ૮ મો.

ધર્મરાજા=યુધિષ્ઠિર; પાંડુના વડા પુત્ર.

દ્રોણાચાર્યની ઉત્પત્તિની વાતઃ-ભરદ્વાજ ગંગાદ્વારે અનુષ્ઠાન કરતા હતા ત્યાં ઇંદ્રની એક દેવાંગના પર્વણીએ સ્નાન કરવા આવેલી તેને જોઈ ઋષિ વિહ્વલ થયા ને વીર્ય ખલિત થયું તે તેણે દરિઆમાં મૂક્યું ને એમાંથી દ્રોણ ઉત્પન્ન થયા. એમના છોકરાનું નામ અસ્વત્થામા.

બહેંચણુ=ભાગ.
ચુસ્ત=આગ્રહથી મંડ્યા રહેનાર. વળગી રહેનાર.
પ્રતિજ્ઞા=પણ.
વિનાશકારી=નાશ કરનાર.
પક્ષ=તરફદારી.
ધાણ વળી ગયો=મરણ પામ્યા.
શ્રીકૃષ્ણ=એ વિષ્ણુનો આઠમો અવતાર હતો.
ધનુર્વિદ્યા=કામઠું વાપરવાની વિદ્યા
પાવરધા=ખબરદાર; હોશિઆર.
રણ સંગ્રામ=મોટી લડાઇ
હાહાકાર=શોકનો ગભરાટ.
શસ્ત્ર=હથિઆર.
અશ્વત્થામા=દ્રોણાચાર્ય ને કૃપાયના પુત્ર. એ ચીરંજીવી છે.
અશ્વત્થામા=એ નામનો કૌરવ દળમાં એક હાથી જેને ભીમે કૃષ્ણના કહ્યાથી મારી નાંખ્યો હતો તે.
દેહત્યાગ=શરીરને છોડી દેવું એટલે મરી જવું તે.
યુક્તિબંધ=જુક્તું; બંધ બેસતું.
છળ=દગો; કપટ.
દ્વિઅર્થી=બે અર્થવાળું.
વેણ=બોલ; શબ્દ.
હઠ=આગ્રહ.
રણક્ષેત્ર=લડવાની જગા.
શૈયા=સેજ;પથારી.
નરો વા કુંજરો વા=પુરૂષ હોય અથવા હાથી હોય.
સિદ્ધ થયું=પાર પડ્યું.
પસ્તાવો=દીલગીરી.

પાઠ ૯ મો.

ચહેરો=શિકલ.
દીલગીરી=અફસોસ; પસ્તાવો.
છુટે મોઢે=ઘણુંજ
શાંત=ધીરજવાન
ડુમો=છાતીનો ધબકારો.
જાદુગરીઆ=વગાડીને ખેલ કરનાર જેવા કે માતા કાઢનાર વગેરે.
આજ્ઞા=હુકમ.
વિરૂદ્ધ=ઉલટું.
અલબત=ખરેજ; ખચીત, બેશક.
શંકા=સંદેહ; વહેમ.
કાનો=કારણ.
ઇરાદો=મનસુબો.
ડોળ=ચાળો; ઢોંગ.
ઉતારીલીધો=નકલ કીધી.
હેતુ=મતલબ.
જામફળ=જમરૂખ.
પ્રશ્ન=સવાલ.

પાઠ ૧૧ મો.

હટફટ=આંટી.
બલા=પીડા.
ચઢિઆતું=સરસ.
કીંમત=મૂલ્ય.
ચોકસી=તપાસ.
દામ=પૈસા.
પસંદગી=પાસ,
ફુટી પડ્યા=નકામા ગયા.
આશીશ=સારીદુવા; આશીર્વાદ.
વૈતરૂં=મહેનત
અનાથ=મા બાપ કે ધણી વગરનાં ગરીબો.
આંતરડી ઠરે=સંતોષ પામે.
ઓહો=આશ્ચર્ય સૂચક શબ્દ.
ઘટિત=યોગ્ય; લાયક.

પાઠ ૧૨ મો.

કૂલણજી=વખાણથી ફુલાઇ ખર્ચ કરનાર
ઊંઘજ ઉડતી નથી=સુસ્તાઇ જતી નથી.

જંપ=નિરાંત.
વાંકડો=પહેરામણી.
દેશાઇગીરી=દેશાઇની પદવી; ગરાસ; તોડો.
વજીફો=ઇનામમાં મળેલી જમીન વગેરે; સરકારથી પળતી બાગાયત જમીન.
બ્યાજ=રૂપિઆનું ભાડું.
પતી શકે=અદા થઇ શકે.
ઉજળું એટલું દૂધ દેખો છો=તમે પેદાસ જુઓ છો પણ ખરચ કેટલો છે તેનો વિચાર કરતા નથી.
પાલવનાર=પરવડનાર; બોજનાર
કરકસર=યોગ્ય ખરચ.
નિભાવવું=ચલાવવું.
ઉડાઉ=બીનજરૂરી ખર્ચ કરનાર.
ખરાબખસ્ત=પાયમાલ.
હઠ=જીદ; આપમત.
ધામધુમ=ઠાઠ માઠ.
રૂડું જીવવું=સુખમાં જીંદગાની ગાળવી.
કોડ=હોંસ.
હદથી જાદે=ગજા ઉપરાંત.
કકળાટ=કલકલવું તે.
ગરાસ=સરકારમાંથી જે જીવાઇને માટે મળતું હોય તે; ગામ રક્ષણ માટે આપેલી જગા કે પગાર.
દરદાગીના=ઘરેણાં ગાંઠા.
ફાવે=મરજીમાં આવે.
ડગ=ડગલું.
દેવું=કરજ; દેણુ.
ભલે ભલે=વાહ વાહ.
ભ્રમ=ભ્રાંતિ.
ફટ ફટ=ધિક્કાર ધિક્કાર

સમજુતી—ફુલણજી થઇને મરજીમાં આવે તેમ ખરચ કરીને ખુશ થાય છે, પણ મોટું ડગલું ભરતાં જે બીએ નહિ મતલબ કે ગજા ઉપરાંત ખરચ કરતાં જે વિચાર કરે નહિ તે દેવાદાર થાય છે; લોકો વાહ વાહ બોલે છે તે ભ્રાંતિથી તે ભોળવાય છે, પણ જ્યારે પાછળથી ધિક્કાર ધિક્કાર થાય છે; ત્યારે કહો કે તે આબરૂમાં શું મેળવે છે ? મતલબ કે ઉલટી આબરૂ ગુમાવે છે.

પાઠ ૧૩ મો.

વિષ્ટિ=સલાહનું કહેણુ; સમાધાનીનું કહેણુ
સમાધાની=સલાહ
હસ્તિનાપુર=દિલ્હીની ઉત્તરે ૬૦ મૈલપર પાંડવ કૌરવની રાજધાનીનું શહેર હતું.
સત્કાર=માન.
સજ=તૈયાર
દુર્યોધન=ધૃતરાષ્ટ્રનો સૌથી વડો પુત્ર.
ધૃતરાષ્ટ્ર=વિચિત્રવીર્યની વિધવા અંબીકાને વ્યાસથી થયેલો પુત્ર.
વિદુર=વિચિત્રવીર્યના ઘરની દાસીને વ્યાસથી થયેલો પુત્ર; તરાષ્ટ્રના નાના ભાઇ.
કુંતી=સુરસેન જાદવની પુત્રી ને વસુદેવની બેન.
મદ્ય=દારૂ.
રૂચિ=ભાવ; ઇચ્છા
મૈત્રી=દોસ્તી; ભાઇબંધી
આગ્રહ=કાલાવાલા.

મતલબ=સ્વાર્થ.
ભીષ્મ=શંતનુના ગંગાથી ઉત્પન્ન થએલા પુત્ર.
દ્રોણ=અશ્વત્થામાના પુત્ર; પાંડવ કૌરવના ગુરૂ
વિનંતિ=અરજ
નારદ=અજસુત; બ્રહ્માના પુત્ર.
ૠષિ=મુની.
ઐક્ય=એકપણું; સંપ
સંહાર=નાશ.
ભરત કુળ=ભરત રાજાનો વંશ
વિખ્યાતિ=પ્રખ્યાતિ.
ભરત=ચંદ્રવંશી દુષ્યંત રાજાનો શકુંતલાથી થએલો પુત્ર.
દુરાચાર=ખરાબચાલ
પ્રલય=નાશ
સમાધન=નિવેડો
શત્રુદલ=દુસ્મનાઇ
બળીઆ=જોરાવર
કૌરવ=ધૃતરાષ્ટ્રના છોકરાઓ.
નિમિત્ત=બહાનું
ઓચ્છવ=ઉત્સવ; આનંદનો દિવસ
સંદેશો=કહેણ; સમાચાર
ગુપ્ત=છુપા
વ્રત=નિયમ
ઊણું=ખામી; કચાશ.
નિરાંતે=નિશ્ચિંતપણે
યથાર્થ=જેવું જોઇએ તેવું; ઘટિત
સ્વતંત્ર=આપ અખત્યાર
હઠીલા=મમતી; જીદ્દી
ગાંધારી=ગંધાર દેશના સૌબળા નામના રાજાની પુત્રી; શકુનીની બેન; ધૃતરાષ્ટ્રની સ્ત્રી.

પાઠ ૧૫ મો.

મુલતવી=મોકુફ; રાખી મુકેલું
મુલતવી રાખવું=થોભાવી રાખવું
ત્રાસ=કંટાળો
વાંતરી=કંસારી; સફેદઝીણાં જીવડાં
અખાત્રીજ=વૈશાખ સુદ ત્રીજ
સંચાળવું=છાપરૂં ચળાવવું.
વાતડ=વાળના જેવી બારીક ફાટ
વાવડ=મરજ; રોગ; વ્યાધિ.
બળીઆ= શિતળા
ભોગ=બળીદાન; નૈવેદ્ય
લવારી= બકારી
રામ રમી ગયા=મરણ પામી

પાઠ ૧૬ મો.

કાજી=કુરાન પ્રમાણે ન્યાય કરનાર
સહી સિક્કા=નામવાળી છાપ
થાપણ=પુંજી.
અકબંધ=તોડયા વગર; જેવી હતી તેવી
તખ્ત=પાદશાહને બેસવાની બેઠક
બેફીકર=નચિંત
તૂણનાર=વણાટની પેઠે સાંધનાર
બેશ=સરસ.
રફુ કરવું=તૂણવું.
ખુદાવંદ=પ્રભુ; માલીક.
પાક=ચોકખી; શુદ્ધ

પાઠ ૧૭ મો.

સાવિત્રી=એ મદ્ર દેશના અશ્વપતિ રાજાની પુત્રી; સત્યવાનની સ્ત્રી
મદ્ર=એ નામનો દેશ; હાલનું ભુતાન–ભુટાન
તપોવન=તપ કરવાનું જંગલ
મુનિ=મનને મારનાર ૠષિ
શાસ્ત્ર ચર્ચા=ધર્મ સંબંધી વાદ વિવાદ.
કિશોર વય=બાર પંદર બરસની ઉંમર
અવંતી નગરી=ઉજ્જન નગરી.
પદભ્રષ્ટ=ગાદીએથી ઉઠાડેલો.
નિશ્ચય=ઠરાવ
અર્પણ કર્યું=આપી દીધું
મિથ્યા=ફોક.
સ્વયંવર=ઇચ્છા વરને માટે જે

સભા ભરવી તે.
અનિત્ય=નાશવંત.
નિત્ય=હંમેશ ટકે એવું.
ભવન=ઘર.
ભાખેલા=કહેલા
ભવિષ્ય=આવતા વખતની વાત.
મિષે=નિમિત્તે; બહાને.
પતિવ્રતા=શિયલ પાળનારી.
સાધ્વી=સાધુવ્રત વાળી.
પ્રતાપ=બળ.
જીવતદાન=જીવનું દાન

પાઠ ૧૯ મો.

રાજકુટુંબ=રાજાના સગાંવહાલાં.
સંગીન=જોરાવર; મજબુત.
રાજકુળ=રાજાનો વંશ.
પુરાણું=જુનું; અસલનું.
દેવ=ઈસુખ્રિસ્ત.
અસલ=પહેલાં
વડીલ=મોટા.
પત્ની=સ્ત્રી; ધણીઆણી.
ડેન્માર્ક=એ યુરોપ ખંડમાં દેશછે.
ખુબ સુરતી=રૂપ.
કંગાળ=પૈસેટકે ગરીબ.
પંડે=પોતે.
બરદાસી=ચાકરી.
સારવાર=બરદાસ.
કમનસીબે=માઠે ભાગ્યે.
નિર્માણ=નક્કી.
માવજત=સંભાળ.
કાળ થયો=મરી ગયા.
યુવરાજ=ગાદીનો વારસ; પાટવી કુંવર.
ઇલકાબ=ખિતાબ.
નૌકાસૈન્ય=વહાણનું લશ્કર.
તાલીમ=કેળવણી; શિક્ષણ.
અનુભવ=માહીતી.
રૂએ=તરીકે.
સંતાન=છોકરાં
શહેનશાહ=રાજાના રાજા
અમીર=જેને સરકાર તરફથી ખિતાબ, જાગીર વગેરે મળેલું હોય તે.
ઉમરાવ=શ્રીમંત.
હયાત=જીવતો.
ડ્યુક=ઉમરાવ.
મીસર=એ આફ્રિકા ખંડમાં દેશ છે
પર્યંત=સુધી.

સવાલ—અંગ્રેજી રાજકુટુંબ કઇ ઓલાદનું છે? રાણી અલેકઝાંડ્રા કોણ? અલેકઝાંડ્રા શાને માટે પ્રખ્યાત છે? રાણીએ માતા અને પત્ની તરીકે શું ફરજ બજાવી? એડવર્ડના બીજા કુંવરનું નામ શું? એને શાનો ઇલકાબ મળેલો છે? એડવર્ડ પછી હિંદનો શહેનશાહ કોણ થશે? જ્યોર્જે શી બાબતનો અનુભવ મેળવ્યો છે? એનું લગ્ન ક્યારે કોની સાથે થયું? યુવરાજના વડા કુંવરનું નામ શું? શહેનશાહને હાલ કેટલી બેનો છે? તેઓનું લગ્ન કોની સાથે થયું છે? શહેનશાહને ભાઇ કેટલા હતા? હાલ કેટલા છે? જે ભાઇ હયાત છે તેનું નામ શુ? તેની ટુંકી હકીકત કહો.

સાર—આપણી પાસે ઘણી દોલત તથા જાગીરો હોય તોપણ મોજમઝાને આળસમાં વખત ગુમાવો નહિ.

પાઠ ૨૦ મો.

વની=વિનાની; વગરની.
ઘર વની હજો પણ ઘર વની ન હશો=મતલબ કે ઘર વગરની હો જો પણ ઘર વગરની ન હોજો.
ધામ=ઠેકાણું; ઠામ; જગા.
સ્વાર્થ=પોતાની મતલબ.
વિદાયગીરી=જતાં રહેવું તે.
આપ મતલબી=સ્વાર્થી.
ઠેસ=ઠોકર.
રાવ=ફરિયાદ.
રોદણાં=કોઇને રાવ અથવા રોવા જેવાં દુઃખ કહેવાં તે.
રોકકળ=રડવું કકળવું
ગોદ=ખોળો.

પાઠ ૨૨ મો.

ગીરનાર=એ કાઠિયાવાડમાં પર્વત છે
સંઘ=જાત્રાળુઓનું ટોળું.
ઉલટી=વામીટ; ઓકારી.
બેશુદ્ધ=ભાન વગરના.
જેજેૈ=જય જય.
દેરડી=દેવડી.
શેરડો=પગથી; ખેતરમાં બે પાસના છોડવાની હારની વચમાંનો રસ્તો.
યાળ=કેશવાળી; ગરદન પરના વાળ
વિકરાળ=બિહામણું.
ડોળી=કાવડના એક ભાગ જેવું એટલે માંચી સરખું હોય તે;
ઝુલતી=માચી.
અવલોકન=ધારીને જોવું તે.
ગૌમુખી=ગાયના મોં જેવું હોય તે-માંથી પાણી પડે તે.

પાઠ ૨૩ મો.

સ્થાનકો=દહેરાં.
દત્તાત્રય=ગીરનારના પર્વતમાં જયાં દત્તાત્રયનાં પગલાં છે તે જગે. દત્તાત્રય એ અત્રિ ઋષિ પ્રજાપતિના ત્રણ પુત્રમાંના એક. એ વિષ્ણુના ૨૪ મા અવતારમાં એક છે.
અશોક=એ બિંદુસારનો પુત્ર અથવા ચંદ્ર ગુપ્તનો પૌત્ર.
દીંગ=તાજુબ.
ફેફરૂં=મોઢે ફીણ આવે એવો રોગ.
ભવ=અવતાર.
ટૂંક=શિખર
પરાં=આઘેનાં; દૂરનાં

પાઠ ૨૪ મો.

પાક દાનત=ખરી નિષ્ઠા.
દૃષ્ટાંત=દાખલો.
ઉશ્કેરણી=શિખવણી.
ત્રાસ=ડર; બીક.
કવાયતી=કસરતી.
નિર્દયતા=ઘાતકી પણું.
હૃદય પીગળે=દયા આવે.
નિરાધાર=આધાર વગરની.
નિરપરાધી=બીન ગુનેહગાર.
ક્રૂરતા=નિર્દય પણું
ચુપકીથી=છાનામાના.
ભસ્મ=રાખ; ખાખ.
સંભવ=આશા.
માણુત=ભોગવત.
સ્તુતિ પાત્ર=વખાણવા લાયક.
સર કર્યું=જીત્યું; તાબે કર્યું.
હયાત=જીવતી.
વખાણ=તારીફ.
નીમક હલાલી=કૃતજ્ઞતા
સુકૃત્ય=સારાં કામ.

પાઠ ૨૬ મો.

છુટ્ટી=રજા.

ખબર અંતર=સમાચાર
ફજેત=ગેર આબરૂ.
કાળજું કપાઇ જાય=દુઃખ લાગે.
હુંકારો=કડવું વચન; સહેજ ઠપકો
ટીકટીક=લવારો.
ચોબીલી=ડાવકી; ડાહી.
બુરામાં=ખોટામાં; ભુંડામાં.
બેલાશક=બે ધડક; ખસુસ; આચકો ખાધા વગર.
સ્વતંત્રતા=આપ અખત્યારી.

પાઠ ૨૭ મો.

નફટ=જેને શિખામણ ન લાગે તે; લાજની લાગણી વગરના.
અભાગણી=ભાગ્યહીન; કમ નસીબ.
અળવીતરાં=અટકચાળાં; અવળચંડા.
ગડદાપાટુ=ઢીકો અને લાતો,
અધમોઇ=મરણ તોલ.
ઝુડયો=ઝપેટયો.
ભપડાક=થપડાક; તમાચો
પરિણામ=ફળ,
સોરાટવું=ગાળો દેવી.
પી જાયછે=પત કરતા નથી; ગણકારતા નથી.
આયનો=આરસો; તકતો,
દાબ=અંકુશ; કરબ.
સ્વચ્છંદે=પોતાની મરજી પ્રમાણે; ગમે તેમ.
અનુસરે=જોયા પ્રમાણે ચાલે; નકલ કરે.
અલગ=દૂર; આઘા;
તક=વખત.
જીજ્ઞાસા=જાણવાની ઇચ્છા;પડપૂછ.
આતુરતા=અધીરા પણું; ઇંતેજારી

પાઠ ૨૮ મો.

ખુઆરી=નાશ.
દહેશત=ધાસ્તી; બીક; ભય.
સાંસા=તંગી.
છવાએલું=ઢંકાયલું.
આગ્રહી=મંડયા રહેનાર.
સરહદ=હદ.
વખો=દુઃખ.
અણીની વખતે=આખર ઘડીએ.
કામદાર=દિવાન; વજીર.
માલ=દમ; લાભ.
સલામત=નિર્ભય.
ગળગળો=રડવા જેવો.
અન્નદાતા=પોષણ કરનાર; ખાવાનું આપનાર.
તાકાત=બળ; જોર.
રાજ ભક્તિ=વફાદારી.
સ્વદેશ પ્રીતિ=પોતાના દેશ ઉપર હેત.

પાઠ ૩૦ મો.

અજ્ઞાન=સમજણ વગરના.
અજ્ઞાનતા=અજાણપણું
કોળીઆ=બાચકા; ગ્રાસ.
દૃષ્ટિ=નજર.
અવાચક=બોલી ન શકે એવી; બેભાન
ચકલું=ચકલે મૂકેલો ઉતાર
છળી=બીધી
ભૂત=પ્રેતયોનિ.
શોક=વરની બીજી બાયડી
ભાડુત=ભાડે રહેનાર.
પડછાયો=ઓળો

વૈદ વૈદનું કહે અને જોશી જોશીનું કહે વૈદ પોતાને કમાણી થાય; એવું કહે મતલબકે વૈદ ફલાણો રોગછે એમ કહે અને જોશી કહે ફલાણો ગ્રહ નડે છે.

પરખી=પારખી; ઓળખી
ગ્રહપીડા=ગ્રહના નડવાથી પડતું દુઃખ
પનોતિ=શનિની દશા.
બાધા=માનતા
ખત્તા=ઠોકર
કરડી=સખત; આકારી
આજારી=માંદું
સજડ=મજબુત
ઉપચાર=સેવા; ઇલાજ
પ્રયોગ=અખતરો; અજમાયશ

પાઠ ૩૨ મો

મૂઠ=ચોટ
કામણ=વશીકરણ; વશ કરવાના ઇલાજ
મંછાભૂત ને શંકા ડાકણ=મનની ઇચ્છા એજ ભૂત અને વહેમ એજ ડાકણ. ખરૂં જોતાં ભૂત અને ડાકણ છેજ નહિ.
પલીત=બલા
ડાકણ=ભૂત જેવી સ્ત્રી
દિવાનાં=ગાંડા
વાયુ=અંગ્રેજીમાં હિસ્તિરિઆ કહે છે તે રોગ
ચાળા=ચિન્હ
ડાકલું=રાવળીઆ વાઘરી વગેરે માતા આગળ વાજીંત્ર વગાડેછે તે
ભાવસાર=લુગડાં છાપનાર જાત; છીપો.
મેમાન=પરોણો
વંત્રી=ભૂતયોનિ પામેલી વિધવા
સડો=જીવાત
કરેહું=તરતની વિઆએલી ગાય બેંસનું દૂધ
સ્પર્શ=અડવું તે
બંધિઆર=જેમાં હવા આવ જા ન થતી હોય તેવી

પાઠ ૩૩ મો

વિદૂષી=બહુ વિદ્યા ભણેલી સ્ત્રી
નૃત્યકળા=નાચવાની કળા
પાક શાસ્ત્ર=રસોઇની વિદ્યા; કડછી કળા
ચાર વેદ=ઋગ્વેદ; યજુર્વેદ; સામવેદ અથર્વ વેદ
છ શાસ્ત્ર=ન્યાય; વૈશેષિક; પૂર્વમીમાંસા; વેદાંત; સાંખ્ય; પાતાંજલ.
પુરાણ=પ્રાચીન ધાર્મિક કથા ગ્રંથ
સંમતિ=અનુમત.
સમર્થ=જોરાવર
નિર્ણય=નિકાલ; ફેંસલો
મધ્યસ્થ=નિષ્પક્ષપાત પણે સ્વતંત્ર અભિપ્રાય આપનાર; પંચ; ત્રાહિત
પક્ષપાત=તરફદારી; તરફેણ
વિરૂદ્ધ=ઉલટો
ફેંસલો=ચુકાદો; ન્યાય
મર્મ=છુપો ભેદ
યશસ્વી=જશ પામેલો; કીર્તિવંત
અબળા=સ્ત્રી
યાજ્ઞવલ્કય=એ નામના મોટા બ્રહ્મજ્ઞાની રૂષિ

ગાર્ગી=ગર્ગાચાર્ય ઋષિની પુત્રી
ઉત્કંઠા=હોંસ; આતુરતા.
ટક્કર લેવી=તકરારમાં સપડાવવું.

પાઠ ૩૪ મો

લૌએ=હાજર જવાબી,રાજાનો મશ્કરો
હાજર જવાબી=તરત ઉત્તર આપે એવો
બડી=મોટી
ખુદાવંદ=મોટા સાહેબ; શેઠ
નિશ્ચય=ઠરાવ
વિસારે પડયા=ભૂલી ગયા
મસ્ત=જોરાવર; તોફાની
મદ=મસ્તીનું જોર; બળ; તોફાન
નહોર=નખના ઉઝરડા
બંદગી=પ્રાર્થના
નિશ્ચિંત પણે=ફીકર વગર
સરપાવ=ઇનામ; બક્ષીસ.

પાઠ ૩૬ મો

પત્ર વહેવાર=કાગળ લખવાની રીતભાત
સ્થાપન=મંડાણ; શરૂઆત
ટપાલ=ડાક; પોષ્ટ
સવડ=સોઈ; ગોઠવણ; સગવડ
ઓફિસો=કચેરીઓ
પરબડીઆં=ટિકિટવાળાં કવર
પત્તાં=કાર્ડ
ખેપીઓ=કાસદ
મહોરું=છાપ
મારફતે=હસ્તક
માન વાચક=માન આપનારા
તીર્થરૂપ=પવિત્ર; તીર્થના જેવા પવિત્ર.(બાપ અથવા વડીલના નામ સાથે વપરાયછે.)
ચીરંજીવી=લાંબી મુદત જીવનાર. છોકરાના નામની પહેલાં વડીલ આ શબ્દ વાપરે છે.
રાજમાન=રાજાથી પ્રતિષ્ઠા પામેલું
રાજેશ્રી=રાજાની લક્ષ્મીથી શોભતો
સૌભાગ્યવતી=સારા ભાગ્યવાળી; (જે પરણેલી સ્ત્રીનો ધણી જીવતો હોય તેના નામની પહેલાં વપરાય છે.)
ગંગાસ્વરૂપ=ગંગાના જેવી પવિત્ર. (વિધવા સ્ત્રીના નામ પહેલાં વપરાય છે.)
ઘટે=યોગ્ય લાગે.
શીરનામું=નામ ઠામ.
પત્તો=ઠેકાણું.
સૂચના=ચેતવણી; નોટીસ.
નમુનો=ખરડો.
ક્રમવાર=અનુક્રમે; એક પછી એક
કસ્બો=તાલુકાનું સૌથી મોટું ગામ (જે ગામમાં ૫૦૦૦ કરતાં વધારે માણસની વસ્તી હોય તે કસ્બો કહેવાય.)
રવાને કરી=મોકલી.
સવાલ--કાગળ સહી સલામત પહોંચવા માટે કઇ છ સૂચનાઓ ધ્યાનમાં રાખવી?

પાઠ ૩૭ મો.

આદિનાથ=જૈન ધર્મના પહેલા તીર્થંકર; ઋષભદેવજી.
શેત્રુંજો=સિદ્ધાચલ.
નાભિ=ઋષભદેવના પિતા.
મરૂદેવી=નાભિની સ્ત્રી; રૂષભદેવની મા.
ઋષભદેવજી=જૈન ધર્મના પહેલા તીર્થંકર.
આદિ=પહેલા.
તીર્થંકર=જૈનમતના મોટા આચાર્ય
ચરિત્ર=વૃત્તાંત; જીવન ચરિત્ર.

હેમચંદ્ર=સિદ્ધરાજ અને કુમારપાળના વખતના એક પંડિત. તે મૂળ ધંધુકાના વાણીઆ હતા.
ધર્મોપદેશક=ધર્મનો બોધ કરનાર
પરકુટુંબ=બીજાનોવંશ; પરઓલાદ
દશા=હાલત.
વિનીત=નિયમમાં રહેનાર.
વિનીતા=અયોધ્યા
પાયદળ=પગે ચાલનારૂં લશ્કર.
ચતુરંગ=ચાર તરેહની.
મંત્રીઓ=પ્રધાનો; વજીરો; કારભારીઓ.
જીરવી=પચાવી.
બગલ=કાખ.
બાફ=ગરમાવો; ઉષ્ણતા.
વૃક્ષ=ઝાડ.
શાખા=ડાળી.
ભયભીત=ગાભરા.
કુંભસ્થળ=ગંડસ્થળ; હાથીના માથા ઉપરનો ભાગ.
પદ્ધતિ=નિયમ; ગોઠવણ.
લિપિ=ભાષા.
સંબંધ=જોડાણ; સગપણ
વસંત ઋતુ=ફાગણ અને ચૈત્ર મહીનો.
વિલાસ=મોજમજા
હિત=ભલું; કલ્યાણ.
ગ્રહણ કર=લે
મતિ=જતિ
સાધ્વી=સાધુવૃતિવાળી સ્ત્રી.
શ્રાવકિા=શ્રાવકની બાયડી.
અંગ=ભાગ.
ધર્મ સંઘ=ધર્મ મંડળ.
નિર્વાણ=શાંતિ; મોક્ષ

પાઠ ૩૮ મો.

ગૌતમ બુદ્ધ=બૌદ્ધ ધર્મનો સ્થાપનાર (એ કપિલ વસ્તુના રાજા સુદ્ધોદનનો પુત્ર થાય.)
બુદ્ધ=જાગેલો; જ્ઞાન પામેલો.
કપિલ વસ્તુ=એ નામનું કલકત્તાની પાસે નગર છે.
અસાધારણ=ઘણીજ
દુનીઆદારી=સંસારી.
સ્વાર્થી=મતલબી.
ક્ષણભંગુર=જેનો પળવારમાં નાશ થઇ જાય એવું; નાશવંત.
ત્યાગ=છોડી દેવું.
વૃત્તિ=ઇચ્છા; લાગણી; વલણ
દેહકષ્ટ=તપ; શરીરને દમવું તે.
વાદવિવાદ=તકરાર; ચર્ચા.
સંતોષ=તૃપ્તી.
માર્ગો=ધર્મના ફાંટા.
કંટાળી=કાયર થઇ.
નિશ્ચય=પાકો ઠરાવ.
વિષય=કામ; ભોગ.
નિર્વાણ=મોક્ષ; શાંતિ.
શાંતિ=મોક્ષ.
સદાચાર=સારી ચાલ.
નમસ્કાર=નમન; હાથ જોડ.
ગાડર=ઘેટાં
ગાડરીઓ પ્રવાહ=ઘેટાંની માફક એકે કર્યું તેમ બીજાએ કરવું એ જે રીત તે; દેખાદેખી.
ધર્માચાર્યો=ધર્મનો ઉપદેશ કરનારા
ઇત્યાદિ=વગેરે વગેરે.
પરસ્પર=એક બીજાની.
ફરજ=કર્તવ્ય; ધર્મ.
પંચશીળ=સદાચરણના પાંચ નિયમ.

હિંસા=હત્યા; ઘાત.

માદક=કેફી; જેમાં કેફ હોય તેવા.

ગૌતમ બુદ્ધે કહેલાં પાંચ સદાચરણ. ૧) અહિંસા. ૨) અચોરી. ૩) પરસ્ત્રી ત્યાગ. ૪) સત્ય બોલવું. ૫) કેફી પદાર્થોથી દૂર રહેવું.

પાઠ ૩૯ મો.

ફિરોજશાહ=તઘલખ વંશનો ત્રીજો પાદશાહ (એ મહંમદ ગાંડાનો ભત્રીજો થાય.)

વિજય=જીત; ફતેહ.

સ્વદેશ ખાતર=પોતાના દેશને માટે

રણે ચઢ્યા=લડાઇમાં ગયા.

યશસ્વી=કીર્તિમંત.

ઇતિહાસ=તવારીખ; આગળ થઇ ગએલા રાજાઓના ગુણ દોષ તથા તેમની રાજનીતિનું જેમાં વર્ણન કરેલું હોય તે પુસ્તક.

બેશક=નક્કી

પ્રકાશવા=જાહેર કરવા; ફેલાવવા.

તેજસ્વી=કીર્તિમંત.

હેરાનગતિ=દુઃખ; કનડગત.

ધર્મિષ્ઠ=ધર્મ પ્રમાણે ચાલનાર.

કબર=ઘોર.

તગાવી=ખેડુતને સરકારે ઉછીના નાણાં આપવા તે.

તાવેજ=સ્ટાંપપર લખેલો લેખ.

કુરાન=મુસલમાની ધર્મ પુસ્તક; મહંમદ પેગંબરની આજ્ઞા અને વચનોના સંગ્રહનું પુસ્તક.

ખુદા=પરમેશ્વર.

નહેર=નદીમાંથી દૂર પાણી લઇ જવા માટે ખોદેલો રસ્તો.

બંધ=રેલનાં પાણીને શહેરમાં આવતું અટકાવવા માટે જે બાંધકામ કરેલું તે.

મદ્રેસા=નિશાળ.

સરા=વટેમાગુઓને ઉતારાની ધર્મશાળા.

જમના=એ નદી હિમાલયના જમ્નોત્રી શિખરમાંથી નીકળી આગ્રાને અયોધ્યાના સંયુક્ત પ્રાંતમાં વહી ગંગાને મળે છે એને કાંઠે થાનેશ્વર, દિલ્હી, મથુરા, આગ્રા, ઇટાવા, કાલ્પી અને અલ્હાબાદ શહેરો છે.

સતલજ=એ હિમાલયમાં આવેલા કૈલાસ પર્વતમાંથી નિકળી પંજાબમાં વહી સિંધુને મળે છે એને કાંઠે લુધીઆના, ફિરોજપુર અને બાવલપુર છે.

ઇંજનેર=બાંધકામનો અનુભવી.

ફળદ્રુપ=રસાળ

શોખ=કોડ; ઇચ્છા.

પડતર=ખેડાણ વગરની.

બીન રોજગાર=નિરૂદ્યમ.

મૂર્તિપૂજા=મૂર્તિને પુજવાની ક્રિયા.

કનડતો=હેરાન કરતો.

કાબેલ=હોશિઆર.

આબાદી=ચઢતી

પાઠ ૪૦ મો.

મીરાંબાઇ=મેડતાના જયમલ રાઠોડની પુત્રી.

ચરિત્ર=બયાન; હેવાલ.

સંવત=વિક્રમનો શક; વિક્રમના શકનું કોઇ પણ વર્ષ

વિષ્ણુ ભક્ત=વિષ્ણુની ભક્તિ કરનાર.

સ્વાભાવિક=કુદરતી;
મત=ધર્મનો માર્ગ.
રહેણી કરણી=ચાલ ચલગત.
શિવમાર્ગી=મહાદેવને માનનાર
વાદવિવાદ=તકરાર; ચર્ચા.
ભક્તિ ભાવ=ભાવથી સેવન કરવાની આસ્થા.
વલણ=વૃત્તિ; લાગણી.
કોયલ=કાળા રંગનું મધુર રાગનું પક્ષી.
શ્રોતા=સાંભળનાર.
રાજમાતા=કુંભારાણાની મા
વ્યર્થ=ફોકટ; નકામા.
શ્રદ્ધા=આસ્થા; ભરોસો.
ખ્યાતિ=નામના.
જુસ્સો=મનનો ઉભરો; લાગણી.
સંન્યાસી=વેરાગી; ત્યાગી
સાધ્વી=સાધુ વૃત્તિવાળી.
છુટકારો=નિકાલ.
મૂલ્યવાન=કીંમતી.
વૃંદાવન=ગોકુળની પાસેનું વન (અહીંઆ શ્રીકૃષ્ણ ભગવાને લીલા કરી હતી.)
ડાઘ=એબ; કલંક.
તાર્યું=ઉગાર્યું
દરમિઆન=અરસામાં.

પાઠ ૪૧ મો.

અમરકોટ=સિંધના થરપારકર જીલ્લાનું મુખ્ય શહેર.
મેમાન=પરોણો.
કુશળતા=હોશિઆરી; ચતુરાઇ.
ગેરબંદોબસ્ત=અવ્યવસ્થા.
વિસ્તાર=ફેલાવો.
પટરાણી=મુખ્યરાણી.
જયપુર=એ રજપુતસ્તાનમાં શહેર છે. (અહીંના ઘરની બાંધણી વખણાય છે.)
જહાંગીર=અકબરનો છોકરો; એનું બીજું નામ સલીમ; જગતને જીતનાર.
જમાબંધી=જમીનનું મહેસુલ નક્કી કરવું તે.
ફારસી=પરશિયન; ઇરાન દેશનીભાષા.
ભાષાંતર=તરજુમા.
સુભટો=સારા લડવૈયાઓ.
સામંત=સેનાપતિ;
તત્ત્વ=સાર.
સરસાઇ=સ્પર્ધા
બેધડકપણે=બીક વગર; નિર્ભયતાથી
હકસાઇ=દાપું
જજીઆ વેરો=માથાવેરો.
સદાવ્રત=બ્રાહ્મણ અથવા માગનારને અન્ન આપવાનો જે ધર્મ માર્ગ તે; અન્નછત્ર.
લોકપ્રિય=રૈયતનો વહાલો.
પ્રજાપાળક=રૈયતને પાળનાર.
સ્વર્ગવાસી થયો=મરણ પામ્યો.

પાઠ ૪૨ મો

નુરજહાં=મીરજા ગ્યાસની છોકરી; જહાંગીરની બેગમ; જગતનું તેજ-રૂપ.
નુરજહાં નામ પાડવાનું કારણ એકે એ ઘણી ખૂબસુરત હતી.
ગર્ભવતી=દહાડાવાળી; હમેલવાળી
દરજ્જે=હોદ્દે
પ્રવીણ=હોશિઆર; કાબેલ.
જનાનખાનું=સ્ત્રીઓ રહેતી હોય તે જગા.

પરવાનગી=રજા; છૂટ.
શાહજાદીઓ=રાજકુંવરીઓ.
કુરાને શરીફ=મુસલમાની ધર્મનું મુખ્ય પુસ્તક.
તરૂણ=જુવાન.
ધામધુમ=ઠાઠમાઠ; ભપકો.
શેર=વાઘ
ખિતાબ=ઇલકાબ.
દંગો ફિસાદ=હુલ્લડ તોફાન.
દાદ=ફરિઆદ.
ફરમાન=હુકમ.
ખાવીંદ=ધણી.
બેકસુર=બીનગુનેગાર; નિરપરાધી.
સિક્કા=ચલણી નાણું
વ્યવસ્થા=ગોઠવણ; બંદોબસ્ત.
જાહોજલાલી=શોભા.
ઠરાણે=ઠરાવે.

પાઠ ૪૩ મો.

સર ટોમસરો=જહાંગીરના વખતમાં ઇંગ્લાંડથી આવેલો વકીલ.
મુલાકાત=મેળાપ.
છુટથી=મરજી મુજબ.
કોલકરાર=સરતપટા; ઠરાવ.
એલચી=વકીલ; પ્રતિનિધિ.
હેવાલ=વૃત્તાંત; બયાન; વર્ણન.
માહીતી=ખબર.
આગતા સ્વાગતા=પરોણા ચાકરી.
ઝડતી=તપાસ.
માનમરતબો=આબરૂ અને મોટાઈ.
પ્રતિનિધિ=બીજાને બદલે કામ કરવાને નિમાયલો અધિકારી; વકીલ.
આગ્રહ=હઠ.
ગણના=ગણતરી.
આબાદ=સુખી.
ઇજારો=ધણી અથવા સરકારને કેટલાક પૈસા આપવા કબુલ કરી નફો નુકસાન પોતાને માથે વહોરી લઇ જે વહેવાર ચલાવવો તે; કંટ્રાકટ.
જુજ=થોડા.
ધરવટ=ભાઇચારો; પોતીકાવટ.
ઠઠ્ઠા મશ્કરી=ટોળ ટપ્પા.
જામ=પ્યાલો.
બેભાન=શુદ્ધિ વગરનો.
ક્રૂરતા=નિર્દયતા.
ઇસુખ્રિસ્ત=ખ્રિસ્તી ધર્મ સ્થાપનાર.
ઉમરાવ=શ્રીમંત.
દાદ=ફરિઆદ.
તુલા=એક પાસે પુરૂષ અને બીજે પાસે કીંમતી ધાતુ કે જવાહિર મૂકી તોલ કરવાની ક્રિયા
કનાત=તંબુની કપડાંની ભીંત.
ખટપટ=પ્રપંચ.
લાંચ=પગાર કરતાં બીજું કાંઈ છાની રીતે લેવું તે.
પાદરી=ખ્રિસ્તી ધર્મોપદેશક.

પાઠ ૪૪ મો.

અક્ષાંશ=વિષુવવૃત્તથી ઉત્તર કે દક્ષિણમાં કોઇ જગાનું જે અંતર હોય તે.
રેખાંશ=કોઇ મુકરર કરેલા રેખાંશવૃત્તથી પૂર્વ કે પશ્ચિમમાં કોઇ જગાનું જે અંતર હોય તે.
વિષુવવૃત્ત=ગોળાની મધ્યમાં થઇને

પૂર્વ પશ્ચિમમાં જનારી લીટી.

સમાંતર=સરખું અંતર.

રેખા=લીટી.

બિંદુ=ઝીણું ટપકું.

ધ્રુવ=ધરીનો છેડો.

અક્ષાંશવૃત્ત=વિષુવવૃત્તથી સમાન્તર ઉત્તર દક્ષિણ જે આડી લીટીઓ દોરેલી હોય છે તે.

પરિઘ=ફરતો ઘેર; ઘેરાવો.

છેદીને=કાપીને.

રેખાંશવૃત્ત=વિષુવવૃત્તને કાટખૂણે છેદીને પૂર્વ પશ્ચિમ ની ઉભી લીટીઓ દોરેલી હોય છે તે.

વૃત્ત=ગોળ લીટી.

સવાલ—નકશામાં આડી ઉભી લીટીઓ શા માટે દોરેલી હોય છે ? વિષુવવૃત્ત, અક્ષાંશવૃત્ત, અક્ષાંશ અને રેખાંશની વ્યાખ્યા બોલો.

પાઠ ૪૫ મો.

ત્રાંસો=તિરકસ.

નિયમિત=મુકરર

કિરણ=સીધી લીટીમાં પડતો પ્રકાશ.

વ્યાપાર વાયુ=વેપારને માટે અનુકૂળ આવે એવો પવન.

મોન્સુન=નૈર્ઋત્ય દિશા તરફથી નિયમિત આવનારો પવન;

વાવાઝોડું=પવનનું તોફાન.

આંધી=જે પવનથી આકાશ ધૂળથી છવાઇ જાય છે તે.

વંટોળીઓ=ભમરાની પેઠે કુંડાળાં કરતો જોરમાં છુટેલો પવન.

સવાલ—ધુમાડો સીધો ન જતાં ત્રાંસો જાય છે, આમ લાગે ત્યારે પવન છૂટે છે તેનું કારણ શું તે સમજાવો. સૂર્યના તાપથી પવન ઉત્પન્ન થાય છે તે દાખલો આપી સમજાવો. દરીઆ કિનારે રોજ નિયમિત વા કેટલા પ્રકારનો વાય છે ? જમીન તપે છે તેટલું પાણી તપતું નથી તેનું કારણ શું ? સમુદ્ર તરફથી જમીન તરફ અને જમીન તરફથી સમુદ્ર વા કયે વખતે વાય છે અને તેનું કારણ સમજાવો. વેપારવાયુ વિષુવવૃત્તથી ઉત્તર તથા દક્ષિણમાં કેટલા અક્ષાંશ સુધી વાય છે અને તેનું કારણ કહો ? મોન્સુન વા કયા કયા દેશોમાં વાય છે ? હિંદુસ્તાનમાં ઘણો તાપ ક્યારે પડે છે અને તે પડવાનું કારણ સમજાવો. હિંદુસ્તાનમાં વરસાદ કયા ખુણામાંથી આવે છે અને તે ખુણામાંથી આવવાનું કારણ કહો ? શિઆળામાં વા કયા ખુણામાંથી વાય છે અને તેનું કારણ સમજાવો. અનેક જાતના વા ઉત્પન્ન થવાનું કારણ શું અને તે વા કયા કયા અને તેમનાં નામ આપો ?

પાઠ ૪૬ મો.

તળેટી=પહાડના મૂળ આગળની જગા.
મલબારકાંઠો=મદ્રાસ ઇલાકાનો પશ્ચિમ કિનારો.
પાટડા=જાડા ચોરસ લાકડા
મોલમીન=એ બ્રહ્મદેશનું મુખ્ય શહેર છે.
જંગી=લાંબો ને જાડો
જળાઉ=બાળવાનાં
અબનુસ=ટીમરવાના ઝાડનો ગર અથવા મોહેલો ભાગ સીસમ જેવો હોય છે તે
ખેરસાર=ખેરના લાકડામાંથી કાઢે છે તે (એ દવામાં ઉપરસ ઉપર વપરાય છે)
ઉપજીવિકા=ગુજરાન; ગુજારો

સવાલ—ગુજરાતમાં હાલ કયાં જંગલો છે? હિંદુસ્તાનમાં મોટાં જંગલો કયાં કયાં છે? જંગલમાંથી શું શું આવે છે? જંગલનો સૌથી મોટો ઉપયોગ શું?

પાઠ ૪૭ મો.

વહેવારના=આવવા જવાના
નહેર=નદીમાંથી ખેતીવાડી માટે દૂર પાણી લઇ જવાને જે મોટી ખાડી ખોદેલી હોય છે તે
લોઢાની સડક=રેલવે
સડક=પત્થરા નાંખી બાંધેલો રસ્તો
ગવર્નર જનરલ=ગવર્નરોનો ઉપરી
પેશાવર=એ વાયવ્ય સરહદ પ્રાંતનું મુખ્ય શહેર છે. (એ મોટું લશ્કરી અને વેપારી મથક ખૈબરઘાટને નાકે આવેલું છે)
અનુક્રમે=એક પછી એક
જામતો=ફેલાતો
દર=ભાડું
ઉપલાણે=ઉપરની બાજુએ

સવાલ—હિંદુસ્તાનમાં વહેવારના મુખ્ય કેટલા રસ્તા છે અને તે કયા કયા? કઇ કઇ મોટી કેટલી સડકો કયાંથી નીકળી કયાં કયાં મોટાં શહેરોમાં થઇ જાય છે તે કહો? હિંદુસ્તાનમાં લોઢાની સડક કયા સનમાં નંખાઇ અને તે વખતે ગવર્નર જનરલ કોણ હતા? અને તે કયાંથી કયાં સુધી નંખાઇ? હાલ કેટલા મેલની રેલવે બંધાઇ છે? મુંબઇથી પેશાવર, દિલ્હી અને મદ્રાસ કેટલા દૂર છે? આગગાડીને રસ્તે ઉપલાં શહેરોમાં જતાં કેટલાક દિવસ લાગે? સાદી સડકની મુસાફરી કરતાં આગગાડીની મુસાફરીમાં શા શા ફાયદા છે તે કહો? હિંદુસ્તાનના પશ્ચિમ તથા પૂર્વ કિનારામાં મોટાં બંદરો ગણાવો. કરાંચી અને રંગુન વચ્ચે સમુદ્ર વાટે કેટલા મૈલનું અંતર છે? હિંદુસ્તાનની કઇ કઇ મોટી નદીઓમાં આગબોટ તથા વહાણો ચાલી શકે છે? ગંગા નદીમાં કયાં સુધી આગબોટ તથા વહાણો જઇ શકે છે? કોચીન, ત્રાવણકોર, અને મલબાર કાંઠાની થડમાં કેવાં સરોવર છે?

પાઠ ૪૮ મો.

પ્રવાસ=મુસાફરી
પ્રદક્ષિણા=ચોગરદમ ફરી વળવું તે
બારૂં=બંદર;
સતત=ચાલુ
ઝાંખી થાય=દેખાય; નજરે પડે
પ્રવેશ કરવો=દાખલ થવું
ભુખડું=ભૂખે પીડાતું
કંપની=મંડળી
ઠાઢક=ઠંડક
પોર્ટ=બંદર
ધુળીઉં=ધુળાઢિવાળું
વેરાન=ઉજ્જડ; વસ્તી વગરનો
ભૂમધ્ય=પૃથ્વીની વચમાં આવેલો
પાયતખ્ત=રાજધાની; રાજગાદી
વિશ્રામસ્થળ=આરામ લેવાની જગા. જેવા કે બાગ બગીચા વગેરે
નાટકગૃહો=જે મકાનોમાં નાટક થાય છે તે
સંગ્રહસ્થાનો=પ્રદર્શનો
દંગ=તાજ્જુબ

પાઠ ૪૯ મો.

બ્રિટિશ બેટો=ગ્રેટબ્રિટન અને આયર્લાંડ.
લંડન=એ ઈંગ્લાંડની રાજધાની શહેર ટેમ્સ નદીને કાંઠે છે.
સમૃદ્ધિ=દોલત.
માંચેસ્ટર, લીવરપુર } = એ ઈંગ્લાંડમાં કપડ વણવાના કારખાનાં ને માટે પ્રખ્યાત છે.
એડિંબરો=એ સ્કોટલાંડની રાજધાનીનું શહેર છે.
ગ્રેટબ્રિટન=એ ઈંગ્લાંડ, સ્કાંટલાંડ અને વેલ્સ મળીને થયેલો છે.
ડબ્લિન=એ લિફી નદીપર આયર્લાંડનું મુખ્ય શહેર છે.
લિલોતરી=ઝાડપાન; વનસ્પતિ.
થીજી=ઠરી.
પીલા=ફણગા; અંકુર.
માવજત=સંભાળ.
ગ્રેનાઇટ=એ નામનો કઠણ પત્થર
સાહસિક=સાહસ કરનાર; હીંમતવાન.
સુઘડતા=ચોકખાઈ.
ખાણો=જમીનમાંથી ધાતુ કોયલા વગેરે કાઢવા માટે ખોદેલા ખાડા
આરંભ=શરૂઆત.

પાઠ ૫૦ મો.

પ્રાચીન=જુના
વિસ્તાર=લંબાઇ પહોળાઇ; ફેલાવો
વૈભવ=ઠાઠમાઠ; સુખસામગ્રી.
પાર્લમેંટ=ઈગ્લાંડની રાજકય સભા. (સાધારણ લોકોની, અમીરોની, અને રાજાની સભા મળીને પાર્લમેંટ કહેવાયછે.)
રોગિષ્ટ=રોગવાળો.
જાયુની=કાયમની.
નિકટ=પાડો
ખેદીવ=એ નામનો મિસર દેશનો પાદશાહ.

સવાલ—બ્રિટિશ બેટો ન ગણીએ તો બ્રિટિશ મહારાજ્યના કેટલા વિભાગ કરી શકાય? અને તે કયા કયા?

પુસ્તક બીજું—ભાગ ૨ જો સમાપ્ત.

પુસ્તક બીજું—ભાગ ૩ જાના અર્થ

પાઠ ૫૧ મો

ચાક=ચક્ર; પૈડું.
આભી=દિંગ; ચકિત.
આભીજ=દિગજ; ચકિતજ.
પિંડો=માટીનો લોંદો—ગોળો.
મહાવરો=અભ્યાસ.
ડુળીઉં=આકાર; ઘાટ.
પજાવો=નીભાડો કે નીમાડો; ભઠ્ઠી
માણો=ઘડો.
ચપણુ=ખટેરું; સકોરું.
કલેડું=માટીની તાવી.
પરસાળ=ઘરમાં પેસતાં પહેલો ઓરડો આવે છે તે.
તાસક=ઢાંકણું.
ઓપ=ઢોળ.
ઝરપીને= ઝરીને. (એલું-
રીદું=ત્રણું વપરાઈને મજબુત થ-
સાવચેતી=સંભાળ.

સવાલ—કુંભાર શી રીતે વાસણ બનાવે છે? માટીનાં ક્યાં ક્યાં વાસણો થાયછે? માટીની ગોળીમાં પાણી ઠંડું શા કારણથી રહેછે તે સમજાવો.

પાઠ ૫૨ મો

કોગળો=મોંમાં પાણી ભરી હલાવી ને કાઢી નાંખવું તે.
ઘુંટડો=મોંમાં માય તેટલું પાણી
ખટમડું=ખાટું; બહુ ખાટું નહિ એવું
તુરૂ=તુરાશ પડતું
શુ થુ=શું કર્યું કે.
બનાવટી=બનાવેલાં.
ગોરમટી=ગોરાડુ માટી,
બંધક=બાંધો કરનારી; ઝાડો અટકાવનારી.
મજબુતી=તાકાત; બળ; જોર.
કાકડો=ગળાની બહારની બાજુએ દેખાતો ગઠ્ઠો (એ ગઠ્ઠો છોકરામાં દેખાતો નથી પુખ્ત ઉંમરના માણસમાં દેખાય છે.)
અવાળુ=દાંતનાં પીડિયાં.
ફુલવેલી=પકવેલી.
ચાંદી=ફોલ્લા; ચાઠાં.
દાહ=અગન
ગચરકાં=ખાટા ઓડકાર.
ઉલટી=વામીટ; ઓકારી.
પાસ=અસર
કોકીલું=થોડું કુંપાળું
મેલાં=અસ્વચ્છ.
મહીસાગર=મહીનદી
ખદખદે=ખદખદ થાય.
ચકતું=એકેક્ષો ગોળાકાર

સવાલ—ફટકડી કેવો પદાર્થ કહેવાય? આપણા દેશમાં ફટકડી ક્યાં થતી હતી? ફટકડીનો ઉપયોગ કહો. ફટકડી શી રીતે ફુલવતા હશે? ફટકડી ફુલાવતી વખતે ખદખદે છે તેનું કારણ શું?

પાઠ ૫૩ મો

સીસું=મેલા ભુરા રંગની એક ધાતુ
યત્ન=મહેનત
પસંદ કર્યું=નક્કી કર્યું.
છેકજ=તદન; બીલકુલ; સમૂળગું
તૈયાર=તત્પર
ગટ્ઠા=ગાંગડા
ઘસરકા=ઘસારાથી પડેલા કાપા; લીટા
પીગળતાં=રસથતાં
અંગારા=સળગતા કોયલા
ભાગ્યેજ=જવલેજ; કદાચિત
બે બોલ=થોડું
ચોકખી=નરી.
જંગાલ=તાંબાનો કાટ
કટાણું=કટાયલું
રદ=નકામું
મુગી=બોલ્યા વગર
પરનાળ=છાપરાનું પાણી જવાની નીક
પિત્તળ=ત્રણભાગ જસત અને ચાર ભાગ તાંબાના રસની મેળવણીથી બને છે તે.
કાંસુ=આઠ ભાગ તાંબુ અને એક ભાગ કલઈના રસની મેળવણીથી બને છે તે

સવાલ—રેવાએ સીસા વિષે શી હકીકત કહી? લલિતાએ કલાઈ વિષે શું શું કહ્યું ? પિત્તળ શી રીતે બનાવે છે? કાંસુ શી રીતે બનાવે છે?

પાઠ ૫૪ મો.

કાખ=બગલ
ડીગ્રી=અંશ; ભાગ
આંકા=નિશાન
માયનો=અર્થ
ઉષ્ણુતામાપક=ગરમી માપનાર
અવકાશ=માગ; ખાલી જગા
સ્વાભાવિક=મૂળની; પ્રથમથીજ રહેલી.
સન્નિપાત=માથે ગરમી ચઢી જતાં લવારીએ ચઢી જવું તે
પારો=એક જાતની સફેદ રંગની પ્રવાહી ધાતુ (ઠંડા મુલકમાં એ ઘનરૂપે હોય છે.)

સવાલ—પારો શું છે? ઠંડા મુલકમાં પારો કેવા રૂપમાં હોય છે? આપણા શરીરની સ્વાભાવિક ગરમી કેટલી હોયછે ! ૧૦૫ અંશ ગરમી થાય ત્યારે શું થાયછે ?

વિશેષ સમજ—ઉષ્ણુતામાપક યંત્ર ત્રણ જાતનાં થાય છે. સેંટીગ્રેડ, ફારનહાઇટ અને રોમર. ફારનહાઇટમાંથી ૩૨ અને ૩૨ થી ૨૧૨ સુધી, સેંટીગ્રેડમાંથી ૧૦૦ સુધી અને રોમરમાંથી ૮૦ સુધી આંકા હોયછે.

પાઠ ૫૫ મો.

ખેર=ઝીણીરજ (એ તડકામાં ઉડ-તી દેખાય છે.)
છિદ્ર=કાણું
વાટે=રસ્તે.
અણગમો=નાપસંદી
ભીસ=એક જાતનો ખાર
સોડા=એકજાતનો ખાર; સાજીખાર
વરે=ખપે
વડે=જથા.
કોકળવાણું=સહેજગરમ; સ હેતું
ખડીઓખાર=ટંકણખાર
માથાવટી=લુગડાંનો માથાપર ઓ-ઢેલો જે ભાગ ચીકણો થાયછે તે
ચેપીરોગ=ઉડતો રોગ; ચેપ લાગ-વાથી બીજાઓનેલાગુ પડે તે રોગ, જેવા કે કોલેરા, મરકી વગેરે.
કાર્બોલિક એસિડ=એક જાતનો વા-સ મારતો પ્રવાહી પદાર્થ

સવાલ—કપડાં ધોવામાં કઇ કઇ બાબતપર ધ્યાન આપવાની જરૂરછે?

પાઠ ૫૬ મો.

વળ=આમળા; આંટા.
ગચ્છી=અગાસી; ધાબું
ધોરો=અગાસીની આજુ બાજુની થોડી ઉંચી ભીંત
કલ્લી=ચાર આગળાને અંગુઠાથી બાંધેલી ઘડી.
દુપટ્ટા=ખેસ
તોઇ=કસબીકાર—કિનારી
ફીત=કસબનીપટી.
કોકીલું=સહેજ ગરમ.

સવાલ—કપડાં નિચોવવામાં શી સાવચેતી રાખવી ! કપડાં સુકવતા અગાઉ શું કરવું? કપડાં કયાં સુકવવાં ? ઊનનાં કપડાં શી રીતે ધોશો?

પાઠ ૫૭ મો.

સરકો=શેરડીના રસ વગેરેમાંથી ખ ટાસ પડતો પદાર્થ બનાવેછે તે
જલેહ=ભભક; ચળકાટ.
ભભક=ચળકાટ; જલેહ.
ટરપેટાઇન=એક જાતનું વાસ મા-રતું તેલ. (એ કેટલાંક ઝાડમાં થી નીકળે છે.)

સવાલ—રંગદાર કપડાં ધોવામાં શી રીતે કાળજી રાખવી? રંગદાર કપડાં ધોવાની કૃતિ સમજાવો. લીલા ડાઘ કાઢવા માટે શું ઉપાય કરશો? ચીકણા ડાઘ કાઢવા માટે શું ઉપાય કરવો?

પાઠ ૫૮ મો.

પ્રસંગે=વખતે; અવસરે
વતન=જન્મભૂમિ.
બાજરૂ=મીજબાની; ઉજાણી; જમ-વાનું
સૂચના=ચેતવણી.
સહવાસ=સમાગમ; સંગ; સોબત.
ચહેરો=મોંની શીકલ.
અપચો=અજીરણ.
પુષ્ટિ=બળ; તાકાત.

સત્વ=કસ.
પોષણ=ગુજરાન.
રૂચિ=ઇચ્છા; મન.
બે સ્વાદ=સ્વાદ ન લાગે એવી
પ્રમાણ=માપ; મુકાબલે લેવાનું વજન

સવાલ—ખોરાક રાંધીને ખાવાનાં કારણ ગણાવો. રસોઇ સારી કરવામાં કઇ કઇ વાતો ધ્યાનમાં રાખવી જોઇએ ?

પાઠ ૫૯ મો.

વળકો=વરાળથી સહેજમાં ચડે તે.
વાનીઓ=રાંધેલી ચીજો.
બેશ=સારો.
ટાણે=અવસરે.
ચીમળાએલાં=સુકાવાથી કરચલી પડેલાં
ટંકણખાર=ખડિઓખાર.
છડેલા=ખાંડેલા.
કરકર=ઝીણી કાંકરી.
પાટુડી=ટોપલી.
હાજર=તૈયાર; મોં આગળ.
મસોતું=કપડાંનો ફાટોતૂટો કકડો
કહેવત=કહેતી; અનુભવ સિદ્ધ વાકય.

સવાલ—ભાજી તાજી રાખવા માટે શો ઉપાય કરશો ? રસોઇનો સરસામાન પસંદ કરવામાં કઇ કઇ વાત ધ્યાનમાં રાખવી ? રસોઇની બાબતમાં કઈ કહેવત ધ્યાનમાં રાખશો ? રસોઈ કરવામાં જે જે બાબતો ધ્યાનમાં રાખવાની છે તે ગણાવો.

પાઠ ૬૦ મો.

બોલ્યું બહાર પડે અને રાંધ્યું વરે પડે=જે આપણે બોલીએ છીએ તે જાહેરની જાણમાં આવી જાય છે તેમજ રાંધેલું તમામ ખપી જાય છે મતલબકે બોલવામાં જેમ વિચાર કરવો તેમ રસોઇ કરવામાં પણ કેટલું સીધું સામાન જોઇએ તેનો વિચાર કરવો.
વરા=ખરચ.
અનુભવ=મહાવરો.
ગતે=કળાથી; યુક્તિથી.
આડીઆ=આંગળાં ઉભા રાખી બેડકાથી માપવું તે.
મુકરર=નક્કી.
મેળવણ=ભેળવણી.
બે સ્વાદ=સ્વાદ ન લાગે એવી.
આતશ=ગરમી.
હરમી=ઇજરી.
ખાતર=માટે
જીવ=જીવાત.
મના=મનાઇ; ના.
રૂપાંતર=આકારમાં ફેરફાર.

સવાલ—રસોઇમાં કરકસર કેવી રીતે કરવી તે સમજાવો.

પાઠ ૬૧ મો.

પાર=કિનારો
શરૂઆત=આરંભ
કઢેલું=વધારે ઉકાળેલું.
હાજરી=થોડું ખાવું તે; નાસ્તો
ખુલાસો=સલાહ; અભિપ્રાય.
સાંતરૂં=સીધું; રસોઇની સામગ્રી
મોળવું=સમારવું.
પાતળ=પાનું; પતરાળી; પતરાવળી
પ્રવેશ=પેસવું તે.
કસર=ખામી; કચાશ.
ગપ્પાં=જુઠા તડાકા.
ચરચા=વાદ.

સવાલ—પુરી ભાગીએ તો મોર મોર થઇ જતી તેનું કારણ શું ? પુરી દડા જેવી ફૂલવાનું કારણ શું ?

પાઠ ૬૨ મો.

બીરંજ=મીઠો ભાત; કેસરી ભાત.
ટાણેટચકે=વાર તહેવારે.
ધાટી=રીત

જેની દાળ બગડી તેનો દહાડો બગડયો અને જેનું અથાણું બગડયું તેનું વરસ બગડયું મતલબ કે દાળ બગડવાથી ખાવાની મજા જતી રહી તેથી તે દિવસે ભૂખમરો થયો અને અથાણું બગાડી જાય તો આખું વરસ અથાણા વગર આપદા પડે માટે એ બે વસ્તુ કરવામાં ખાસ કાળજી રાખવી.

મેળવણ=શાક ભાજી નાંખવા તે
વેસણ=ચણાનો લોટ
લપલપાટ=જોઇએ તે કરતાં વધારે ઉતાવળ.
ઓવો=કાચો; કડક.

સવાલ—"જેની દાળ બગડી તેનો દહાડો બગડયો અને જેનું અથાણું બગડયું તેનું વરસ બગડયું." અને "હાથ કરે કે હાટ કરે" એ કહેવતો બરાબર સમજાવો.

પાઠ ૬૩ મો.

ઢગડા=અદુખડા
લપલપાટ=જોઇએ તે કરતાં વધારે ઉતાવળ.
ઉદ્વેગ=શોક; ચિંતા.
કૃત્ય=કામ.
અકરાંતીઆ વેડા=ખાઉધરાપણું; બહુ ખાવાની ટેવ.
વારી=વખત.
લલુતા=લાલચ

સવાલ—ખાવામાં કઇ કઇ બાબતો ધ્યાનમાં રાખવી ?

પાઠ ૬૪ મો.

એંજીન=સંચો ચલાવવાનું સાધન
કુદરતી=સ્વાભાવિક; ઇશ્વરે મૂકેલી.
કાયમ રાખવા=ટકાવી રાખવા.
ધરી=આટ; પૈડાં બેસવવાની દાંડી
નિરંતર=હમેશાં.

સમાર=દુરસ્ત
સ્નિગ્ધ=તેલ જેવું ચીકણું.
ચરબી=ચામડીની અંદર ઠરેલો ચીકણો પદાર્થ.
અંગ=ભાગ.
સાદી=ખેળ.
સમાવેશ=સમાસ.
પોટાશ=વનસ્પતિની રાખમાંથી કાઢેલો એક જાતનો ખાર.
ખનીજ=ખાણમાંથી ઉત્પન્ન થએલા
દ્રવ=પ્રવાહી.
પાચનરસ=પચાવનાર સત્ત્વ.
પુષ્ટિકારક=જોર આપનાર; તાકાતવાન.
માંસહારી=માંસ ખાનાર.
વનસ્પતિ જન્ય=વનસ્પતિમાંથી ઉત્પન્ન થએલા.

સવાલ—ખોરાકની જરૂર શા માટે છે ? ચરબી વધારવા માટે કયા પદાર્થ ખાવાની જરૂર છે ? કયા પદાર્થ માંસ વધારે છે ? ક્ષાર પદાર્થ ખાવાની જરૂર શા માટે છે ? દૂધ કરતાં પણ વધારે ફાયદાકારક શું છે ? વનસ્પતિ જન્ય પદાર્થોના કેટલા વર્ગ પાડી શકાય અને તે કયા કયા ?

પાઠ ૬૫ મો.

સમાસ=સમાવેશ
થુલું=ભુસું.
પોષણ=ગુજરાન
જઠરાગ્નિ=જઠરમાંની ગરમી જે અન્ન પચાવે છે તે.
રગો=નસો.
તેજી=જુસ્સો; શકિત.
જ્ઞાનતંતુ=મગજને ખબર પહોંચાડનારી ઝીણી તારજેવી નસો.
મગજ=ભેજું; માથાની અંદરનો ભાગ.
ક્રિયા=કાર્ય.

સવાલ—દાણામાં શેનો શેનો સમાવેશ થાય છે? દાણામાં વધારે પુષ્ટિકારક શું છે? કઠોળમાં શેનો શેનો સમાસ થાય છે? કંદમૂળમાં શેનો શેનો સમાસ થાયછે? લીલાં શાક ભાજીમાં કયું તત્ત્વ વધારે હોયછે? ચા, કાફી અને કોકો એ ત્રણમાં વધારે ફાયદા કારક શું છે?

પાઠ ૬૬ મો.

ચમત્કારી=નવાઇજેવી.
ડોડવું=જીંડવું.
તૂર=આંકડાની દોડીમાંથી જે બારીક રૂ જેવો પદાર્થ નીકળી ઉડે છે તે.
નરમો=દેવકપાસ.
સાકા=રેસા; તાંતણા.
આકર્ષાય=ખેંચાય.
અઘાર=પંખીની વિષ્ટા.
વેરાન=ઉજજડ.
નરી=એકલી.
નરીઆંખે=સૂક્ષ્મદર્શક યંત્ર વગર.
અર્થે=માટે.
ફુંટાં=વરડાં.
વરડાં=ફણગા ફૂટેલા કઠોળના દાણા
જીવંત=જીવવાળો.
રક્ષણ=સંભાળ.

સવાલ—વનસ્પતિને ગમે ત્યાં ઉગાડવા માટે પરમેશ્વરે શી યુક્તિ કરી છે ?

પાઠ ૬૭ મો.

કઠોળ=દ્વિદળ ધાન્ય.
દ્વિદળ=બે દાળ થાય એવું.
પૂર્વીઆ=પૂર્વ ભણીના દેશના લોક જેને હિંદુસ્તાની લોક કહે છે તે.
સોતી=સાથે.
અડદાળુ=અડદ બાજરી કે બીજું કંઇ કઠોળ ભેળીને તેના લોટના રોટલા કરે છે તે.
વેઢમી=પૂરણપોળી.
બુંદી=કળી.
બાદી=અજીર્ણ; અપચો.

સવાલ—કઠોળનો ઉપયોગ કહો !

પાઠ ૬૮ મો.

સાળ=ચીકણું શુંક.
ખટરસ=છ રસ જેવાકે મીઠો, ખાટો, ખારો, કડવો, કટાણો અને તીખો.
સબરસ=મીઠું
આમોળીઆં=કેરીના કકડાને મીઠું દઇ સુકવી મૂકેલા તે.

સવાલ—મસાલાનાં નામ દો ?

પાઠ ૬૯ મો.

તેજાના=આદુ, સૂંઠ, મરી, તજ, લવંગ, જાયફળ, ઇલાયચી વગેરે
પ્રદીપ્ત=તેજવાળી.
જઠરાગ્નિ=જઠર-પેટનો અગ્નિ જે અન્ન પચાવે છે તે.
પાક=પુષ્ટિકારક ને પાચનકારક ખોરાક (સાલમપાક હરડેપાક વગેરે)
અંતરછાલ=માંહેની છાલ.
મીનો=કેફ; ઘેન.
બંધકોશ=કબજીઅત.
સુવાસિત=સારાવાસ વાળી.
મુખવાસ=જે ખાધાથી મોં સુગંધીદાર થાય તેવા પદાર્થો.
તીવ્ર=જલદ.
શ્રીમંત=પૈસાદાર.
ડુંટી=નાભી.
કસ્તુરીમૃગ=જે હરણમાંથી કસ્તુરી નીકળે છે તે. (મૃગ=હરણ)

પાઠ ૭૦ મો.

ચિકાશ=ચીકટવાળું
જલદ=સખત; તીવ્ર.
સરસીઉં=સરસવનું તેલ.
ડોળીઉં=મહુડાંનાં ફળમાંથી કાઢેલું તેલ.
કાબરી=કસુંબીના છોડનાં બી.
તેજ=પ્રકાશ;
ફુલેલ=ફૂલનું તેલ.
વેહ=છિદ્ર.
ગ્રહણ કરે છે=લે છે.
જુલાબ=રેચ; ઝાડા.

સવાલ—ક્યા ક્યા બીમાંથી તેલ કાઢવામાં આવે છે ? તેનો ઉપયોગ કહો ?

પાઠ ૭૧ મો.

ફેરીઓ=શેરીમાં ફરી માલ વેચનાર
ચીડ=કંટાળો; અણગમો.
દેખાવડો=શોભીતો.
અણછુટકે=નાઇલાજે
ગોટાળો=ગુંચવણુ.

સવાલ—ફેરીઆ પાસેથી માલ ન લેતાં બજારમાંથી લેવાથી શું લાભ ?

પાઠ ૭૨ મો.

પરગામી=પરદેશના રહેવાસી.
કમાણી=પેદાસ.
ઇરાદો=મનસુબો; વિચાર.
વિટંબણા=હરકત; આપદા.
તંદુરસ્તી=આરોગ્યતા.
શરદી=ભેજ.
વગ=સવડ; સોઇ.
દક્ષિણદ્વારૂં=દક્ષિણ દિશાના બારણાં વાળું.
નખેદ=નસંતાન; સત્યાનાશ.
વાછંટ=વાથી ઉડેલા છાંટા.
ખંડ=ઓરડો.
સોઇ=સવડ; જોગવાઇ.
કોઢીઆં=ઢોરને બાંધવાની જગા.
અલગ=જુદા; નોખા.
સંડાસ=જાજરૂ.
પ્રવેશ કરે છે=દાખલ થાય છે.
મોખરે=આગળના ભાગમાં.
કોહાણ=કોહી ગએલો કચરો વગેરે.
ધાસ્તી=ભય; બીક.

સવાલ—ઘર બાંધવામાં કઇ કઇ વાતો ધ્યાનમાં રાખવી ?

પાઠ ૭૩ મો.

ત્રાસ=કંટાળો; અણગમો.
અવશ્ય=જરૂર.
ધુણી=ધુમાડો.
લાદી=ઘડીને તૈયાર કરેલો પાતળો પત્થર.
આગમણી=ચુલાની આગળ ઓટલી જેવું તપેલાં લાકડાં વગેરે રહેવા માટે કરે છે તે.
ગ્રહણ=સૂર્ય ચંદ્રના બિંબપર પડતી પૃથ્વીની છાયા.
નેવણ=રસોડું.
બાવાં=જાળાં.
અલગ=જુદી; અલાહદી.
આડ=આંતરો.
ઉલેચી=કાઢી
દુર્ગંધ=ખરાબવાસ.
મટકું=ગોળી.
કીડિઆરાં=ખામણાં જેવાં માટીનાં થાય છે તે.
છોઇ=છોલાણું.
મહેરાખ=કમાન.

છારી=પડ.

ઘર=જાડું

સંભવ=શક.

સવાલ—રસોડું અને પાણીઆરૂં સ્વચ્છ રાખવાની જરૂર શા માટે છે ? જો સ્વચ્છ ન રાખીએ તો શું થાય ?

પાઠ ૭૪ મો.

ઘરવાખરો=રાચરસીલું.

અનુભવ=માહિતી.

શક્તિ=ગજું.

સરશે=થશે.

ઉપરાંત=વધારે.

નિરૂપયોગી=નકામી.

તકલદી=દેખાવડો પણ જલદી ભાંગી તુટી જાય એવો.

માથે ન મારે=આપણી મરજી વિરૂદ્ધ આપણને સમજાવીને ન આપે

નકશી=કોતરણુ,

સંપાડવાની=વસાવવાની

ગુંજાસ=શક્તિ; સ્થિતિ.

ઢબ=રીત.

માલ=શોભા.

બિછાત=પાથરણુ.

ગલેપ=કવર.

સવાલ—ઘર વખારો વસાવવામાં શાની શાની જરૂર છે ? કોઈ પણ વસ્તુ લેતાં પહેલાં કઇ કઇ બાબતનો વિચાર કરો. ઉધાર લાવવાની ટેવ રાખવાથી શો ગેરલાભ થાય ?

પાઠ ૭૫ મો.

ઘડો=દાખલો

અનુકરણુ=નકલ

વલણુ=ઇચ્છા; વૃત્તિ

અંગુછા=રુવાલ.

વાણુ=ખાટલો ભરવાની દોરી

ઉપળાં=સુવાના ખાટલાને બે આડી ઉભી લાકડાની પટીઓ હોય છે તેમાંની [illegible] તે ઇસ અને આડાં તે [illegible])

છપર પલંગ=મચ્છરદાની [illegible]ની શકાય એવો પલંગ

ઓછાડ=તળાઇપર પાથરવાનું લુગડું

રાચરચીલું=ઘરવાખરો; ઘરમાં વપરાતો સરસામાન

ઓશિઆળું=ઓસીંગણુ; આભારી.

સવાલ—છબીઓ કેવી પસંદ કરવી? કઇ વસ્તુઓ ખરીદી રાખવી જોઇએ? બિછાનાં કેવાં જોઇએ?

પાઠ ૭૬ મો.

ખડકી=નાનીગલી; ડેલી

રવેશ=ઝરૂખો.

ચોકી=ચોરસ પત્થર જે ચોકથી ઉંચો હોય છે તે

સુઘડ=ચોકખાઇવાળી.

ધધુડા=ધોધવા.

લીલ=સેવાળ.

માઝા=અદબ
મરામત=ડાગડુગી; દુરસ્તી.
ત્રાસદાયક=કંટાળો આપનાર
બેચેની=અસુખ
જળપાત્ર=પાણીનું વાસણુ.
દુરસ્તી=મરામત.

સવાલ—ચોકની ઉંડાઈ મધ્યમ શા માટે રાખવી? ખાળના મોઢાપર જાળી મૂકવાનું કારણુ શું? મચ્છર પેદા ન થવા માટે શું ઉપાય કરશો? પાણીઆરૂં ખાળ ચોકડી પાસે રાખવું કે નહિ? અને નહિ તો શા માટે?

પાઠ ૭૭ મો.

જડ=નક્કર.
ગફલત=ચૂક.
અવરજવર=આવ જા
સ્પર્શ=અડકવું તે.
કાળે=કાંએ વખતે
મધા નક્ષત્ર=ચંદ્રને પૃથ્વીની આસપાસ ફરવાના માર્ગના ૨૭ ભાગ કરેલા છે તેમને નક્ષત્ર એટલે તારાનો ઝુમખો કહેછે. મઘા નક્ષત્ર ભાદરવા મહીનામાં આવેછે.
ગલીચી=ગંદકી
પોલાણુ=પોકલ જગા

સવાલ—ટાંકાનું પાણી સ્વચ્છ રહેવા માટે કંઈ કંઈ બાબત પર ધ્યાન આપશો? ગામના પાદરના અને ગામની અંદરના કુવાના પાણીમાં ફેર શા માટે હોય છે? મકાન કે હવેલીમાં કેટલા ખાડા હોય અને તે કયા કયા?

પાઠ ૭૮ મો.

ફુવારો=ઉંચે ઉડતું પાણી.
ટગર ટગર=એકી નજરે.
ચકલી=પેચ
સેર=પાણીની ઉંચે ઉડતી ઝીણી ધાર.
સવેળા=વહેલા; વેળાસર.
વેહ=છિદ્ર
ચાલુ=કાયમ.

સવાલ—લવજીએ છોકરાઓને ફુવારો ઉંચે ઉડે છે એ શી રીતે સમજાવ્યું તે તમે પ્રયોગથી સમજાવો. પાણીના કયા ગુણને આધારે ફુવારો ઉડે છે?

પાઠ ૭૮ મો.

ઝરા=ઝરણુ.
ખીણુ=બે પહાડ અથવા ટેકરા વચ્ચેની નીચાણુ જગા.
સમોવણુ=ઉના પાણીમાં ટાઢું પાણી રેડવામાં આવે છે તે.
સહેતું=થોડું ગરમ; હુંફાએલું
અટકળ=ધારણા; ખ્યાલ; કલ્પના
સપાટી=ઉપલો ભાગ.
સંયોગ=બળી જવું તે; મેળાપ
આગવું=પોતાની માલકીનું.

સવાલ—ઉના પાણીના કુંડનું પાણી ચાખવાથી કેવું લાગેછે? ગુજરાત પ્રાંતમાં ઉના પાણીનાં કુંડ કયાં કયાં છે? કુંડનું પાણી ઉનું શા કારણથી હશે? યુરોપખંડના વાયવ્ય કોણમાં ક્યા બેટમાં ઉના ઝરા છે?

પાઠ ૮૦ મો.

રેશમ=હીર.

રૂપાંતર=રૂપમાં ફેરફાર; જુદાં જુદાં રૂપ.

ખોળીઆં=શરીર.

સંજોગ=બનાવ; પ્રસંગ.

પુષ્ટ=જોરાવર.

ખાલ=ચામડી; ત્વચા.

સોહામણાં=સુંદર; શોભિતાં

બેડોળ=ખરાબ આકારનું

કોશેટો=લાંબી ગોળદડી

ભરાઉ=પુષ્ટ.

પરિપૂર્ણ=સંપૂર્ણ; સારી પેઠે.

સવાલ—પ્રાણીઓને ખોળીઆં શા માટે બદલવાં પડેછે? રેશમના કીડાના રૂપાંતર ગણાવો. આ પાઠમાંથી શું શિખામણ મળે છે?

પુસ્તક બીજું—ભાગ ૩ જો સમાપ્ત.

કવિતાની સમજુતી.

પાઠ ૪ થો.

સાહેલી=સખી; બેનપણી.

શાણપણું=ડહાપણ

સાંખીએ=સાંભળી રહીએ

હ્રદે=મન.

ખોટાં=કડવાં.

સંગતે ચઢે=દોસ્તી કરે

વિરોધ=અણબનાવ.

લાખે લેખાંનો=ઘણોજ.

લેખો=ગણો.

લાજ=મર્યાદા.

પગવાટ=પગરસ્તો; શેરડો.

વ્યર્થ=નકામો.

ભાડી=તુચ્છકાર ભરેલી; અશુદ્ધ.

ભાખીએ=બોલીએ.

આપદા=આપત્તિ; મહાદુઃખ.

હરબડીને=નરમ થઇને; ગભરાઇને.

જ્ઞાનદાતા=વિદ્યા આપનાર.

પાનીએ=પગને તળિએ; નીચે. પાનીએ બુદ્ધિ=દબાઈ ગયેલી બુદ્ધિ. (જેને આગળ પાછળનો વિચાર સૂઝે નહિ તેને વિષે બોલતાં વપરાયછે. 'પ્રમદા બુદ્ધિ પાનીએ'

સુરત=ધ્યાન; યાદદાસ્ત.

પાણીથી પહેલી પાળ બાંધવી=આગળથી વિચાર કરવો.

લાજ=આબરૂ

દોષ=પાપ

કવિતા ૧ લી. પાઠ ૪ થો. બેનપણીને ઉપદેશ.

હે સખી જો તમારે સંસારમાં સંપી જંપીને સુખી થવાનું શીખવું હોય તો શાણપણું શીખજો. (ટેક) (૧) સાસુ સસરો કહે તે બધું સાંભળી રહેવું પણ મનમાં જરા પણ કલેશ રાખવો નહિ. (ટેક) (૨) મોઢેથી મીઠા મીઠા શબ્દ બોલવા પણ કદાપિ કડવા શબ્દ બોલવા નહિ. (ટેક) (૩) દાસ, દાસી બધાંને માન આપવું પણ કદી કોઇને તુંકારો કરવો નહિ. મતલબ કે કોઇને હલકા શબ્દથી બોલાવવા નહિ. (ટેક)(૪) આપણી સંગત કરે તેને શિખામણ આપીને સુધારવું પણ તેની સાથે અણબનાવ કરવો નહિ. (ટેક) (૫) જીવ નક્કી કામકાજમાં રાખવો અને મર્યાદા પાળવામાં લાખે લેખાંનો (ઘણોજ) લાભ ગણવો. (ટેક) (૬) તદન અજાણ્યે રસ્તે જવું નહિ અને ખરાબ ચાલનાં બૈરાં પાસે બેસવું નહિ. મતલબ કે ખરાબ ચાલનાં બૈરાંની સોબત કરવી નહિ. (ટેક) (૭) વખતને હલકો ગણીને નકામો ગુમાવવો નહિ પણ તેને (વખતને) ભરત કામમાં ચિત્રકામમાં તથા ચોપડીઓ સંભાળવામાં (વાંચવામાં) કાઢવો. (ટેક) (૮) કામ વગર ખોટી થઇને રમવું નહિ મતલબ કે રમીને વખત નકામો ગુમાવવો નહિ; અને મેલાં ઘેલાં (અસ્વચ્છ) રહેવાની ચાલ છોડી દેવી. મતલબ કે સ્વચ્છ રહેવાની ટેવ પાડવી. (ટેક) (૯) ઘરબાર સારી રીતે સ્વચ્છ રાખવાં અને તુચ્છકાર ભરેલી અથવા અશુદ્ધ કે આડી ભાષા બોલવી નહિ. (ટેક)(૧૦)ગુસ્સે થએલાની સાથે આપણે ગુસ્સે થવું નહિ પણ આગ દેખીને પાણી થવું. મતલબ કે ક્રોધીની સામે આપણે વિનયવાળા થવું. (ટેક) (૧૧) ઘણાં મોટાં દુઃખમાં ધીરજ રાખવી, મતલબ કે ભારે આપત્તિના સમયમાં ધીરજવાન થવું. પણ મનમાં ગભરાઇ જઇને હીંમત છોડી દેવી નહિ. (ટેક) (૧૨) વિદ્યા આપનારને માબાપ સમજવા અને બુદ્ધિ પગની પાનીએ રાખવી નહિ. (ટેક) (૧૩) ચાડી અને ચોરીમાં મનને લગાડવું નહિ અને ઘણું ખરચવાની ટેવ ઓછી કરવી મતલબ કે ઉડાઉપણાની ટેવ છોડી કરકસર કરવાની ટેવ પાડવી. (ટેક) (૧૪) ભલું કરવાને માટે આગળથી ધ્યાન પહોંચાડવું અને હે બેનો પાણી આવતા પહેલાં પાળ બાંધવી. મતલબ કે કોઇ પણ કામ કરતાં પહેલાં તેનો આગળથી

વિચાર કરવો. (ટેક) (૧૫) આબરૂમાં વધારો થાય એવાં (સારાં) કામ આજે કરો. હમેશાં સબુરી રાખો અને પાપથી ડરો. (ટેક) (૧૬)

પાઠ ૭ મો.

ગહન=સમજી ન શકાય એવી.
ગતિ=શક્તિ.
પાર=છેડો.
અકલ=સમજી ન શકાય એવી.
કળા=હિકમત.
પુરણ=પુરા; ખરા.
કરૂણા=દયા.
કરૂણા નિધિ=દયાનો ભંડાર. (પરમેશ્વર.
અનેક=ઘણી.
અમાપ=ઘણુંજ.
માપે=ગણી શકે.
રચના=બનાવટ; ગોઠવણ.
અવલોકતાં=જોતાં
ઉંડા ઉતરી અવલોકતાં=બારીકીથી જોતાં.
વૃત્તિ=વલણ.
વિરામે=ઠરી રહે.
અજબ=નવાઈ જેવા.
અલૌકિક=લોકમાં ન જણાય એવી; તરેહવાર.
લેખીને=ગણીને.
પેખીને=જોઈને.
પ્રૌઢ=મોટા.
કોટિક=કરોડો.
કર્તા=બનાવનાર.
પાળક=પાળનાર.
તારક=તારનાર.
વ્યાપી=ફેલાઈ; પ્રસરી.
ઘટ=શરીર.
વશ=તાબે.
ભક્ત વત્સલ=ભક્ત ઉપર માયા રાખનાર.
ઉર=મન.

કવિતા ૨ જી. પાઠ ૭ મો. પરમેશ્વરની બંદગી.

હે પરમેશ્વર તારી શક્તિ સમજી શકાય નહિ એવી છે, ત્યારે તેનો છેડો હું શી રીતે મેળવું ? મતલબ કે તારી શક્તિનો છેડો પામી શકું નહિ માટે હું તારી હિકમત સમજી શકાય નહિ એવી છે, એટલું જાણીને તને ખરેખરા હેતથી ભજું. હે પરમેશ્વર. (૧) હે દયાના ભંડાર તું મનમાં ઘણી દયા લાવીને પાપની માફી આપે છે અને વળી મહેરબાની કરીને કરોડો દુઃખ મટાડે છે. હે પરમેશ્વર. (૨) આખી દુનિઆના જીવોનું પોષણ કરવાની, કીડીને કણ અને હાથીને મણ અનાજ આપવાની ફીકર તનેજ છે. હે પરમેશ્વર. (૩) તું પ્રાણીઓને સુખ આપવાને માટે ઘણી ઘણી ચીજો પેદા કરે છે,

એ તારા ઉપકારો ઘણાજ છે; તે (ઉપકારો) મારૂં મન શી રીતે ગણી શકે ! હે પરમેશ્વર. (૪) મન ખુશ થાય એવી સારી રીતે બનાવટ બનાવી છે તે બહુ બારીકીથી જોતાં મનનું વલણુ ત્યાંજ ઠરી રહેછે. હે પરમેશ્વર. (૫) નવાઇ જેવાં તરેહવાર મોટા પહાડો, દરીઆ, નદી અને વળી ઘણાં જંગલને ઝાડો જોઇને ગણીને પણ હે પરમેશ્વર. (૬) તેં આ પૃથ્વીથી મોટી પૃથ્વીઓ ને કરોડો સુરજ બનાવ્યાં છે; એ બધાંને આકાશે પોતાના અંગમાં કેવા સમાવી દીધા છે ! હે પરમેશ્વર. (૭) એ બધાનો બનાવનાર કેવો મહાન શક્તિ ધરાવે છે ! તેજ બધાનો પાળનાર ને તારનાર છે અને તે સારાં કામ કરાવે છે. હે પરમેશ્વર. (૮) તે (પરમેશ્વર) આખી દુનિઆમાં અને શરીરમાં પણ ફેલાઇ રહેલો છે, હે પ્રાણીઓ તે તમારી પાસે રહેલો છે પણ જોઇ શકો નહિ એવો છે. હે પરમેશ્વર. (૯) જે ભક્ત ઉપર માયા રાખનાર મહા પ્રભુ (ભકતના) પ્રેમને તાબે છે તેની ભાવથી ભાકત કરૂં એવીજ આશા મનમાં છે. હે પરમેશ્વર. (૧૦)

પાઠ ૧૦ મો.

સ્વદેશ=પોતાનો દેશ.
ભાર્તભૂમિ=ભરત રાજાનો મુલક; ભરતખંડ; આર્યાવ્રત; હિંદુસ્તાન.
વિષે=માં
ભોમ=ભૂમિ; જમીન.
મુજી=અક્કલ વગરનો.
દાઝ=લાગણી; દયા.
શુષ્ક=સુકું. (દયા વગરનું)
વજ્ર=કઠણ. (નિર્દય)
લેવું દેવું=લેણુ દેણુ.
વડો=મોટો
વૈભવી=મોજ માણનાર.
રાજવી=રાજા.
વિવેકી=ખરૂં ખોટું સમજનાર.
વડો=ખરો.
લેખે=ગણે.
વિદ્વતા=પંડિતાઇ; વિદ્વાનપણું.
સ્વદેશાભિમાની=પોતાના દેશના ગર્વ વાળો.
વૃથા=ફોકટ; નકામો; મિથ્યા.
જન્મ=જીંદગાની.
કમાણી=સાર્થક; પેદાશ.
વિદેશે=પરદેશે.
વિયોગી=જુદા પડેલા.
ભેટી=મળી.
નાવે=આવે નહિ.

કવિતા ૩ જી. પાઠ ૧૦ મો. પોતાના દેશ પર પ્રેમ.

સારા ભરતખંડમાં હંમેશાં રહેતો હોય તેમાં કોણ બિચારો હશે કે જે "મારો દેશ સારો છે, મારી ભૂમિ સારી છે, અને એ

મને જીવથી હંમેશાં વહાલી છે" એમ કોણ નહિ કહેતો હોય? મતલબ કે બધાજ કહેછે. (૧) કયો અક્કલ વગરનો પૃથ્વીને ભારે મારતો હશે? મતલબ કે પૃથ્વીપર ભારરૂપ કયો માણુસ હશે? તો કે જેને દેશની લાગણી જરાપણ નથી, જેનું મન હંમેશાં કઠણ અને સુકાયલું મતલબકે ઘાતકી અને દયા વગરનું હોય છે, અને જે એમ જાણે છે કે મારે કાંઇ લેવું દેવું નથી મતલબકે મારે કોઇની સાથે સંબંધ નથી એવો માણુસ. (૨) કદાપિ તે ઘણો પૈસાવાળો, રાજા કે રૂપાળો હશે, તોપણ તેને વિવેકી માણુસ વખાણે નહિ, કારણ કે તે કાગડા અને કીડાનીપેઠે પોતાનું ગુજરાન કરે છે. (૩) જે દેશીનાં દુઃખ મટાડે, હજારો માણુસોનું હંમેશાં પોષણ કરે, અને વળી લોકના ભલામાં પોતાનો લાભ સમજે તેને ખરો સ્વદેશી જાણવો. કહો કે તેને (ખરા સ્વદેશીને) ખરા હેતથી કોણ નહિ જુએ? મતલબ કે બધાજ તેના તરફ ખરા હેતથી જુએ. (૪) જેણે દેશની લાગણીને માટે વિદ્યાનો ઉપયોગ કીધો નથી, લોકના કામને માટે (લોકોપયોગી કામ માટે) એક પાઇ પણ ખરચી નથી, સ્વદેશાભિમાનનાં કામ કર્યાં નથી તેણે પોતાની જીંદગી નકામી ગુમાવી અને શું કમાયો ? મતલબ કે તેની જીંદગી એળે ગઇ. (૫) પરદેશમાં ઘણો વખત રહીને ગુમાવી જે ખરો નસીબદાર તેજ પોતાને દેશ પાછો ગયો તે જયારે પોતાના દેશમાં જાય ત્યારે જુદાં પડેલાં સગાં અને ભૂમિને હેત મળે તે વખતે કહો કે કોને હરખનાં આંસુ નહિ આવે ? મતલબ કે જેને પોતાના દેશ પર પ્રેમ છે એવા સ્વદેશ ભક્તને આવેજ. (૬)

પાઠ ૧૪ મો.

ધ્યાન=સુરત.
શ્વસુર=સાસરૂં.
લાજ=મર્યાદા; અદબ.
કસુર=ખામી
વેરણી=દુશ્મન; વેરી.
હેતુ=હિત ચાહનાર.
વિષ=ઝેર.
સુધા=અમૃત.
મીઠડાં=મધુર.
સુધાં=સીધાં; ખરાં.
ગરવ=ગર્વ; અહંકાર.
ટાળીને=કાઢી નાંખીને.
વાધશે=વધશે.
કળી=કળીયુગ; નઠારી બુદ્ધિ.
કથા=વાત.
કે'વી=કહેવી.
કુથલી=નિંદા.

અદબ=મર્યાદા; મલાયજો. | કશું=કંઇ પણ.
પામજે=મેળવજે. | નવ=નહિ.
ઉપડતેસ્વરે=ઉંચે સ્વરે; ગુસ્સે થઇને | અસુર=મોડું.
રૂસણું=રીસાઇ બેસવું તે. | આકળાં=ગભરાયલાં.
ઝુરવું=જીવ બાળવો. | હસમુખું=આનંદી
સધે=થાય. | રાચવું=રાજી રહેવું.

કવિતા ૪ થી. પાઠ ૧૪ મો. માનો ઉપદેશ.

સમજુ છોકરી સાસરે જાય છે, ત્યારે માનું વેણુ ધ્યાનમાં રાખે છે. સાસરામાં અદબથી રહીને કામમાં કસુર કરવી નહિ. (૧) વચનથી દુશ્મન ઘણાં વધે છે, તેમજ વચનથી આપણું ભલું કરનાર પણ વધે છે; માટે મોઢામાંજ (બોલવામાંજ) ઝેર અને અમૃત રહેલું છે તેથી તું મીઠાં અને ખરાં વચન બોલજે. (૨) જો તું બધાની સાથે (હળી) મળીને ચાલી અ અંહકારને કાઢી નાંખીને વાતને ગળી ગઈ એટલે એકની વાત બીજાને ન કહી તો વળી સારો સંપ વધશે અને દુઃખરૂપી કળી (નઠારી બુદ્ધિ) દેખશે નહિ. (૩) પારકે ઘેર જઇને બહુ બેસવું નહિ, તેમજ ઘરની વાત કોઇ પણ ઠેકાણે કહેવી નહિ; જો બીજાની નિંદા મોઢેથી કરીશ તો દુસ્મન થશે અને તું દુઃખથી દાઝશે મતલબ કે તારા મનમાં કલેશ ઉત્પન્ન થશે. (૪) દીયર અને જેઠની સાથે કામ જેટલું જ બોલવું, અને રોજ મર્યાદામાં રહી ચાલવું; મોટા અને ઘરડાંની સેવા કરીને તું પરમેશ્વરનું ખરૂં હેત મેળવજે; (૫) કાંઈ પણ જીદ્દ કરીને માગવું નહિ, રીસાઈ બેસીને જીવ બાળવો (મનમાં દુઃખી થવું) નહિ; ઉપડતે સ્વરે બોલવાથી હેત વધે નહિ, તેમજ રખડતા મનથી કામ થાય નહિ. (૬) જો વખત મળે તો કંઈ વાંચજે, પણ બેન તું આળસુ રહેતી નહિ. મોડી સાંજે એકલા જવું નહિ, તેમજ ઘણા ગભરાયલાને ક્રોધી થવું નહિ; (૭) હસમુખાં રહેથી હેત વધશે, અને કુટુંબનો બધો કલેશ આઘો જશે; મતલબ કે કલેશ થવાનો વખત આવશે નહિ; દુષ્ટ પાપથી આઘા રહીને મનને પ્રભુના ભજન અને ભક્તિમાં રાખીને નક્કી રાજી રહેવું. (૮)

પાઠ ૧૮ મો. | રત્ન.
માણુકડું=માણેક; રત્ન; પુત્રરૂપી | સામળીઆ=શ્રીકૃષ્ણ.

અપરાધણુ=ગુનેગાર; તકસીરવાન.
ઝંપલાવ્યું=પડતું નાંખ્યું.
કાલિંદી=જમના નદી.
કાળું=ઉંડું.
કાળી=કાળીનાગ.
વનમાળી=શ્રી કૃષ્ણ.
સંતાન=છોકરાં
રૂપીઉ=રૂપી
કર્મે=દૈવે
જતન=અરદાસ.
આશ્રમ=અવસ્થા.
છેલ્લે આશ્રમે=ઘડપણમાં.
પ્રતિપાળી=પાળીપોષી.
નીપન્યો=ઉપજેલો; ઉછરી આવેલો
વિજોગ=જુદાઇ; વિરહ; વિયોગ.
વિજોગ આગે=વિરહના અગ્નિએ
શિરધારી=માથે ધારણ કરનાર.
સુત=છોકરો; પુત્ર.
ગૌચારી=ગાય ચારીને
પીત=પીળી.
કાછ=કાછડો; કછોટો.
નેતરૂં=રવૈને બાંધેલું દોરડું.
સગપણ=સગાઇ.
હૈડું ફાટે=ભાન ભૂલી જાય.
કાષ્ટ=લાકડું
પે=કરતાં.
પાષાણ=પત્થર
વજ્ર=કઠણ શસ્ત્ર.
તુલ્ય=બરાબર
મષાંતર=બહાનું; નિમિત્ત.
અનુખળો=ખાંડણીઓ.
આકુળ=ગભરાએલી.
હળદર=શ્રી કૃષ્ણના મોટા ભાઈ
વારી=અટકાવી (બળદેવજી.

કવિતા ૫ મી. પાઠ ૧૮ મો. જશોદાનો વિલાપ.

ટીપઃ--ગોવાળીઆ સાથે ગેડીદડે રમતા અચાનક જમનાના દરામાં પડેલો દડો કાઢવા શ્રી કૃષ્ણે કંદબપર ચઢી અંદર ભુસ્કો માર્યો અને કાળી નાગને બારણે જઈ ઉભા. આથી બહાર નીકળતાં વાર થઇ એટલે ગોપ ગણોએ ગોકુળમાં જઇને શ્રીકૃષ્ણ જમનામાં બુડી ગયાની ખબર આપી. નંદ, જશોદા અને ગોપ ગોપીઓ સર્વે રડતાં કકળતાં કાળી નાગના દરા પાસે જેમાં શ્રીકૃષ્ણ કુદી પડ્યા હતા ત્યાં આવ્યા. તે વખતે જમનાને કિનારે બેસી જશોદાજી એ કરેલો વિલાપ તે આ છે.

મારૂં પુત્રરૂપી રત્ન રીસાયું એટલે મને છોડીને ચાલ્યું ગયું. રે ! સામળીઆ (કૃષ્ણ) તારા મનમાં એ શું આવ્યું ! તેં મને ગુનેગાર માને મૂકી (પાણીમાં) શા માટે પડતું નાંખ્યું ! હાય મારૂં માણુકડું રીસાઈ ગયું. (૧) જમના નદીનું પાણી કાળું (ઉંડું) છે ને

તેમાં વળી કાળો કાળીનાગ વસે છે તેથી હવે મળવાનીઆશા કેવી! હવે તે વનમાળી (કૃષ્ણ) કેમ કરીને આવે ? હાય મારૂં. (૨) છોકરાં રૂપી જે મોટું ધન ગણાય છે તે દૈવે લઇ લીધું. મેં તેનું જતન કરી જાણ્યું નહિ. મતલબ કે લાડ લડાવ્યા નહિ તે મારૂં પુત્રરૂપી રત્ન કેમ ચાલ્યું ગયું ? હાય મારૂં. (૩) હું ઘડપણમાં છોકરો પામી તેને મેં પાળી પોષીને મોટો કર્યો તે મારો ઉપજેલો (ઉછરી આવેલો) રસ (પુત્ર) ઢળી ગયો. રે શામળીઆ તેં મને વિજોગના અગ્નિ વડે (વિયોગના દુઃખ વડે) બાળી મૂકી. હાય મારૂં. (૪) નાકમાં મોતી; પગમાં ઘુઘરી અને માથે મોરના પીંછાનો મુગટ ધારણ કરેલો એવા ગાય ચારીને ઘેર આવતા છોકરાનું રૂપ હવે હું કયાંથી નીરખું ! (ફરીથી હું શી રીતે જોઉં.) હાય મારૂં. (૫) કાનમાં કુંડળ, મુખમાં મોરલી એવો સાંજે ગોકુળમાં આવે અને મને માડી કહીને બોલાવીને ભૂખ્યોછું એમ કહી પેટ બતાવે. હાય મારૂં.(૬) પીળી પિછોડીનો કાછડો વાળીને મારી પાસે નેતરૂં માગે, મને ઘરડી માને થાકેલી જાણીને હવે કોણ વલોવવા લાગશે ? હાય મારૂં. (૭) તેં ઉંડા જળમાં વાસ કીધો છે, બેટા, તને પાણીમાં કેમ ગમશે ! મોર, પોપટ અને પુતળી વગેરે તારે રમકડે હવે કોણ રમશે? હાય મારૂં. (૮) તું ગયો અને હું જીવવું છું તેનું કારણ મારે તારે ઓછું સગપણ માટેજ. જ્યાં મરી ગયો એવું સાંભળતાંજ હૈયું ફાટી જાય (ભાન ભુલી જવાય) ત્યાંજ સાચું સગપણ તો જણાય. હાય મારૂં. (૯) લાકડાના કરતાં પત્થર કઠણ છે ને તેના કરતાં લોઢું કઠણ છે; પણ મારૂં કાળજું તો વજ્રના જેવું છે, હવે હું લોકોને મોઢું શું બતાવું ! હાય મારૂં. (૧૦) તેં દડાનું ફક્ત બહાનુંજ કાઢયું છે પણ તારા મનમાં કંઇક દુઃખ આવ્યું હશે. મેં તને ખાંડણીઆ સાથે બાંધ્યો હતો તે દુઃખ સંભારીને તેં પાણીમાં ઝંપાવ્યું હશે. હાય મારૂં (૧૧)

ટીપઃ—આવું કહીને નંદ, જશોદા અને સઘળા ગોવાળીઆ-ઓ શ્રીકૃષ્ણની પાછળ પાણીમાં મરવા પડવા મંડયા એટલે તેમને બળદેવજી વારી રાખે છે કે હે નંદ, જશોદા, ગોવાળીઆઓ અને અબરાયલી વ્રજની ગોપીઓ તમે સર્વે ચાર ઘડી પછી પડજો ત્યાં સુધી કૃષ્ણના આવ્યાની વાટ જુઓ. હાય મારૂં. (૧૨)

પાઠ ૨૧ મો

બાળા=છોકરી.
પ્રતાપવાળો=યશસ્વી.
વારા=વાર; વખત.
સુગંધવાળાં=સુગંધીદાર
સુવાસ=સારીવાસ; સુગંધ.
સુના=સોનાની.
ચકિત=ચળકતા.
બિંબ=આકાર,
ખાઈ=ખાડી.
તીર=કાંઠો; કિનારો.
મીઠી=વહાલી.
માવડી=મા; માડી.
સુકોમળ=નાજુક.
તનુજ=છોકરા.
છબી=ચિત્ર.
સર્વદા=હંમેશાં; નિરંતર.
કાળ=મોત.

કવિતા ૬ ઠ્ઠી. પાઠ ૨૨ મો. સ્વર્ગ ક્યાં હશે!

મેં તને સારી જમીન (સ્વર્ગ) વિષે બોલતાં સાંભળ્યું છે કે ત્યાં છોકરી સુખી છે, ત્યારે હે મા? તે યશસ્વી કિનારો ક્યાં છે કે જ્યાં બહુ વખત રડવું પડે નહિ; મતલબકે વારંવાર જનમીને દુઃખી થવું પડે નહિ; એ કામને (સ્વર્ગને) શું આપણે નહિ શોધીશું? શું ત્યાં નારંગી ફૂલ ખીલનારાં છે? શું ત્યાં મેદીની ડાળપર ફુદાં નાચેછે? ત્યાં તે છે? હે મારા પુત્ર! તે ત્યાં નથી. (૧) જ્યાં સુરજના તાપમાં ખજુરીઓ થાય છે અને ખજુર પાકે છે ત્યાં તે છે? જ્યાં ચળકતા સમુદ્રના લીલા બેટમાં સુગંધીવાળા ઝાડોના જંગલ છે અને તેની વાસ પવનને સારીવાસ વાળો કરેછે; જ્યાં સારાં (સુશોભિત) રંગનાં પક્ષીઓ છે કે જેની પાંખો સઘળી વસ્તુથી ઘણી વધારે ચળકતીછે, ત્યાં તે છે? હે મારા પુત્ર! તે ત્યાં નથી, ત્યાં નથી. (૨) ત્યારે શું તે આઘે અને જુના દેશમાં છે! કે જ્યાં સોનાની રેતીપર નદીઓ વહે છે, અને જ્યાં ચળકતા માણેકનાં ચળકતા આકાર છે, ને જ્યાં ચળકતા હીરાની ખાડીઓ છે ને વળી જ્યાં સારાં ચળકતાં મોતી સમુદ્રના કાંઠાથી નીકળ્યાં છે, હે વહાલી મા! શું સ્વર્ગ ત્યાં છે? હે મારા પુત્ર! સ્વર્ગ ત્યાં નથી, ત્યાં નથી. (૩) ઓ મારા નાજુક પુત્ર! જેને આંખ જોઇ શકે નહિ, કાન ખુશીનું ગાયન સાંભળે નહિ, અને જેનું સારૂં ચિત્ર સ્વપ્નામાં પણ કોઇ દિવસ આવી શકે નહિ વળી જે કરમાતું નથી અને હંમેશાં ખાલી રહે છે, અને જેના ઉપર મોત કોઇ પણ વખત ગુસ્સે થાય નહિ, અને જે વાદળાંથી અને કબરથી પણ આઘે છે, ત્યાં તે છે, હે મારા પુત્ર! તે (સ્વર્ગ) ત્યાં છે. (૪) મ-

તલબકે સ્વર્ગ એવું છે કે જેની પુરેપુરી ખુબી જોવાને આંખ અશક્ત છે, અને જેનું વર્ણન સાંભળવાની કાનમાં શક્તિ નથી, તેમજ તેનો આબેહુબ ચિતાર કોઇ દિવસ સ્વપ્નામાં પણ દેખાતો નથી વળી જે કરમાતું નથી અને હંમેશાં ખીલી રહે છે, જેના પર મોતની અસર થતી નથી એવું જમીન અને આકાશથી દૂર—જુદુંજ તે છે.

પાઠ ૨૫ મો.

મેઘાડંબર=વાદળાં છવાઇ જવાં—ઘેરાઇ જવાં તે.
આડંબર=છવાવવું તે.
ભવ્ય=મોટા; ગંભીર.
ઘને=વરસાદે.
નભ મંડળ=આકાશ.
મરકત=એ નામનું એક રત્ન; નીલમણિ.
શો=જેવો.
વર્ણ=રંગ.
વૃક્ષઘટા=ઝાડની ઘટા.
ગંભીરી=ગાઢી; ઘાડી; ગંભીર
દ્વાર=દરવાજા
તૃણ=ઘાસ.
તૃણ શૂન્ય=ઘાસ વગરની
સેર=હાર.
ઘેરૂં=ઘેરા રંગનું (કાળું)
ગર્જના=ગર્જના

કવિતા ૭ મી. પાઠ ૨૫ મો. મેઘાડંબર.

આ મોટા આકાશને વરસાદે આડંબર રચી (વાદળાંથી છવાઇ જઇ) ઘેરી લીધું છે, હાંહાંરે આકાશને વરસાદે (વાદળાંએ) ઘેરી લીધું છે; પાણીનું આ ફીકકું પીળું તેજ (ભાસ) આકાશમાં પ્રસર્યું. (વાદળાંમાંથી પડતો પ્રકાશ આછો પીળો ભાસ આપે છે માટે પાણીનું આ ફીકકું પીળું તેજ આકાશમાં પ્રસર્યું એમ કહ્યું) હાંહાંરે—(૧)

લીલોતરી વાળી જમીનપર આ સારી વાદળી વરસે છે, હાંહાંરે—નીલમણીના જેવો ઘેરો લીલો રંગ ત્યાં દેખાય છે; હાંહાંરે—(૨)

અહીં ઘાડી ઝાડની ઘટા ભીની ઉભી છે, હાંહાંરે—તેમાં—ઝાડની ઘટા ભીની ઉભી છે તેમાં કોઈ ઠેકાણે દરવાજા બન્યાં છે ત્યાં કેવી ખુબી જણાય છે ! હાંહાંરે—(૩)

પેલી ઘાસ વગરની ટેકરીએ પીળાં લુગડાં પહેર્યાં છે, હાંહાંરે—(એમ કહેવાનું કારણ એ કે તેનાપર આછો પીળો પ્રકાશ પડેલો છે તેથી.) તેનાપર ગાય ભેંસોની હાર આ શી ચાલી રહી છે ! હાંહાંરે—(૪)

પણ પેલા બીજા બાકામાંથી આકાશ કાળું દેખાય છે, હાં-હાંરે—જો સખી! આ વરસાદની મોટી ગર્જના તે શું તેં સાંભળી? હાંહાંરે—(૫)

પાઠ ૨૯ મો.

શોભા=દેખાવ.
જાતિ=જાત.
નામી=પ્રખ્યાત.
જગવિષે=દુનીઆમાં.
વૃક્ષો=ઝાડો.
ઓળખ=ઓળખાણ.
વળે=વખતે.
ફળદ્રુપ=રસાળ.
ગુર્જર=ગુજરાત
તણા=નાં
નિજ=પોતાના
ભુજ=હાથ
નિજભુજ=પોતાના હાથ (વડવાઇઓ
જટા=મૂળીઓ.
હળી લે=મળી જાય.
બેટીઓ=મૂળીઓ રૂપી બેટીઓ
જનુની=માતા; મા
તરૂ=ઝાડ.
જનુની તરૂ=ઝાડરૂપી મા
છાંયો=છાંયડો.
કદવાન=જોરાવર.
સ્તંભ=થાંભલો.
નગરે=નગર ઉપર.
મેરાબ=કમાન સરખી છજાપર મૂકે છે તે.
વાટો=રસ્તા.
નાદ=અવાજ.
સુપવન=સારો પવન.
ભાથું=મુસાફરીનું ખાવાનું.
વડતરૂ=મોટાં ઝાડ
સીમડા=હદ.
જળભરિત=પાણીથી ભરેલા
નિર્મળુ=નિર્મળ; ચોકખું.
ઉલટ=હોંસ; ઉમંગ.
વિશરાંતી=વિશ્રાંતિ; આરામ.
ખડ=ઘાસ.
નાદે=અવાજથી
ઘંટા=ઘંટડી.
મજલ=લાંબો રસ્તો.

કવિતા ૮ મી. પાઠ ૨૯ મો. વડ અને તેની પાસેનો દેખાવ.

જેનાં ફળ જગતમાં બહુ પ્રખ્યાત છે તે જાતનાં આ ઝાડો નથી, તો પણ આ ઝાડો કે જેનું હિંદુઓને ઘણું ઓળખાણ છે અને જે આ વખતમાં ગુજરાતના સારા રસાળ બધા પ્રાંતોમાં પોતાના હાથ (વડવાઇ) ફેલાવાથી ટકી રહેલા છે તે આ ઝાડો છે. તેના લાંબા પહોળાં ઘણાં ડાળાં વીંટલાઇ વળે છે, અને વડવાઇ તો જમીનને ફોડીને મૂળીઆં સાથે મળી જાય છે, અને નાની વડવાઇઓ માને (જેમાંથી વડવાઇ નીકળી છે તે ઝાડને) વળગીને

મોટી થાય છે, નગર ઉપર એક મોટા કદવાન થાંભલા ઉપર ઉભી કરેલી છત્રીનો છાંયો હોયની! તેવો—તેટલા વિસ્તારવાળો અને છાંયડો દેખાય છે. (૨) તેની ઘટા ઉંચી આવીને કમાન સરખી દેખાય છે તેની (ઘટાની) વચ્ચેની ગલી ખુશી થઇને પાંદડાંના ખડખડ અવાજ કરે છે, વળી ઘટાની માંહે અટકીને ત્યાંથી ઠંડો સારો પવન ફેલાય છે, થાકેલા મુસાફરો ત્યાં સુખેથી ભાથું ખાઇને પાણી પી પછી જાય છે. (૩) એ (વડ) પોતાની આજુબાજુ પીપળ અને આંબાનાં ઘણાં ઝાડોને વસાવે છે (એની સાથેજ એ ઝાડો ઉગે છે) તે સિમાડામાં—હદ થએલી જગ્યામાં (આજુબાજુ વડ, આંબા, પીપળના ઝાડો વચ્ચેની જગ્યામાંથી) સ્વચ્છ જળ ભરેલા ખાડા હોય છે, તે પશુ પક્ષીની વારંવાર તરસ મટાડે છે, અને તેમાં (તળાવમાં ભેંસો ઉમંગથી પડી પડી નાહે છે. (૪) ત્યાં ગાડાં ગાંડીઓ અને બળદ છુટે છે, તેથી બળદ અને સૌ આરામ લે છે, બળદો નીચો શ્વાસ મેલીને (થાક ખાઇને) ઘાસ ખાય છે અને પાસેના હવાડામાંનું પાણી પીએ છે; (તેમને ગળે બાંધેલી) ઘંટડીઓ ટટં ટંટં અને ઘુઘુરીઓ ઘણુણુ ઘંઘં અવાજ કરે છે કે જે અવાજથી બળદ ડોલીને લાંબો રસ્તો કાપે છે. (૫)

પાઠ ૩૨ મો.

બર્તાર=ધણી, વર,
આચાર=રીતભાત.
દર્પણ=આરસી.
નીર્ખે=જોયે.
ભૂપ=રાજા.
કેરે=ને.
કાજ=માટે.
જપમાળા=જપ કરવાની માળા
ચિત્રામ=ચિત્રામણ.
ગાથા=પ્રાકૃત ભાષાની કવિતા.
સોણા=સ્વપ્ના.
ત્ર્યંબક=મહાદેવ.
મતુષ્ય=કામહું.
ચોંકે=ચમકે; બીએ.
ભાવે=હોંસથી.
મિથ્યા=ફોકટ.
પણુ=નિયમ.
પ્રસિધ્યું=જાહેર કર્યું.
શતાનીક=જનકનો પુરોહિત.
વાળો=ફિસેજન આપો.
કઠણ વચન=કડવાં વેણુ.
આફણીરે=એની મેળે.
લજ્જાપામી=શરમાઇ.
સાંસહ=સાંસે; વિમાસણમાં.
શર=શરીર.
નહિતર=નહિતો.
સુર=મોટા ઇંદ્ર જેવા.

સુતા=છોકરી; પુત્રી.	સુત=પુત્ર.
ટાળી=સિવાય; પાખે; વગર.	હળવું કીજે=ખોટું પાડીએ
શિષ=માથું.	આળ=આરોપ; તહોમત.
રાજાન=રાજા.	ચાપ=ધનુષ્ય; કામઠું.
ઉકાંટો=મદ; ગર્વ; આવેશ,	અનેક=ઘણા.
અતળીબળ=બહુ જોરાવર.	ઉચરે=બોલે.
સ્યામ=કાળા.	આશ્ચર્ય=નવાઇ.
વાન=શરીર.	અનુજ=નાનોભાઇ.
સ્યામ વાન=કાળા શરીરવાળા (રામ)	બાંધવ=ભાઇ
ઉઘડકી=બોલી.	કોદંડ=ધનુષ્ય.
જુગ્મ=બે.	વીણુ=વગર.
પાણુ=હાથ.	જામાત્ર=જમાઇ.
કૌશિક=વિશ્વામિત્ર.	

કવિતા ૯ મી. પાઠ ૩૨ મો. સીતાનો સ્વયંવર.

હે સખીઓ તમે મળીને મને સારો ધણી રામ પરણાવો; મીંઢળ બાંધો, શુભ ગીત ગાઓ અને બીજો વધારે આચાર કરો. (૧)

સખીઓ અંગુઠીનું દર્પણ દેખાડેછે. તેમાં રામનું રૂદય દેખાયછે. તેને (રામને) જુએછે અને નક્કી મનમાં ખુશ થાયછે તેથી એનાથી બીજો (ચઢતો) રાજા દેખાય નહિ.(૨)

સીતાને (પરણવા) માટે દેશદેશના રાજા આવ્યા છે; તેઓ કહે છે કે મોટું રાજ છોડી દઇને સીતાને માટે સંન્યાસી થઇશું. (૩)

કોઇ જપમાળા લઇ સીતાનું નામ જપે છે. કોઇ સીતાનું ચીત્રામણ કાઢેછે; કોઇ પ્રાકૃત ભાષાની કવિતા ગાયછે, અને કોઇ સીતાના નામની બૂમ પાડે છે. (૪)

કોઇ સીતાની વાત પૂછેછે, કોઇ સીતાને (પરણવા) કહાવેછે; કોઇને સ્વપ્નમાં સીતાનું રૂપ આવ્યું હોય તેને તે સંભારેછે. (૫)

મહાદેવના ધનુષ્ય સામું જોવાય નહિ તો કહો કે કોણ ચઢાવી શકે? સભામાં હોંસથી જે મોટામોટા થઇને આવેલા તે પણ (ધનુષ્યથી) બીએછે. (૬)

જનક રાજા મનમાં ફીકર કરેછે કે મેં ફોકટ પણ લીધું; કે-

મકે એમને એમ પણ રામને જાનકી પરણાવત પણ હવે પ્રતિજ્ઞા જાહેર થઇછે એટલે રામને એમને એમ જાનકી પરણાવાય નહિ. (૭)

શતાનીક (જનકનો પુરોહિત) કહે છે કે કડવાં વચન કહીને સૌને ઉત્તેજન આપો, એટલે તેઓ મનમાં શરમાઇને પોતાની મેળે (ધનુષ્ય ઉઠાવવા) જશે. (૮)

જનકરાજાનો પુરોહિત બધા સાંભળે એમ કહે છે કે હે મોટા ઇંદ્ર જેવા શૂરવીર રાજાઓ તમે શું વિમાસણમાં પડયા છો; શિવનું ધનુષ્ય ચઢાવીને સીતાને પરણો, નહિતો નાસી જાઓ. (૯)

બહાદુરી બતાવ્યા વગર જાનકી (સીતા) ને કયાંથી જોવા પામો! માટે જો કોઇ ક્ષત્રીથી ઉત્પન્ન થયો હોય મતલબ કે જો કોઈ ખરો ક્ષત્રી હોય તો જનકરાજાની પ્રતિજ્ઞા પાળીને સીતાને પરણે. (૧૦)

(આ સાંભળીને) સુંદર કાળા શરીરવાળા (રામ) ને બહુ જબરો મદ ભરાયો; પણ બીજા ઘણા રાજા તો ઉદાસ થઇને માથે હાથ દઇને બેઠા. (૧૧)

રામ આપોઆપ બોલી ઉઠયા ને વિશ્વામિત્ર આગળ બે હાથ જોડી ઉભા રહીને, મધુર શબ્દ બોલ્યા. (૧૨)

કે અમે સૂર્યવંશી દશરથ રાજાના પુત્ર છીએ તેથી એ તો અમને અપશબ્દ છે માટે હે સ્વામીજી (વિશ્વામિત્ર) અમને હુકમ કરો તો એ આરોપ અમે ખોટો પાડીએ. મતલબ કે અમે પરાક્રમ કરી ક્ષત્રી છીએ એવું બતાવી આપીએ. (૧૩)

બીજા ઋષિઓ પણ આશ્ચર્ય પામીને આશિર્વાદના ઘણાં વચન બોલે છે. વિશ્વામિત્ર કહે વહેલા થાઓ જાઓ મહાદેવજીનું ધનુષ્ય ચઢાવો. (૧૪)

લક્ષ્મણ રામને કહે છે કે એટલાને માટે તમે શું ઉઠો, મને નાનાભાઇને હુકમ આપો તો એ કામ હું કરી શકું. (૧૫)

રામ લક્ષ્મણને કહે છે કે મારા ભાઇ એ તારૂં કામ નહિ; કારણ કે કોઇ કહેશે કે બે ભાઇએ મળીને મહાદેવનું ધનુષ્ય ચઢાવ્યું. (૧૬)

(રામ ધનુષ્ય ચઢાવવા ઉઠયા ત્યારે) બધા રાજાઓ હસવા

લાગ્યા કે એનાથી એ કામ થશે હમણા એ કઠણ ધનુપ ચઢાવીને હેતથી પરણીને જશે ! (૧૭)

રાવણ જેવા રંક થઈ ગયા તો એ શું હિસાબમાં । બીજા રાજાઓ શક્તિ વગર થઇને બેઠાછે તો એ શું જમાઇ થશે ! (૧૮)

પાઠ ૩૫ મો.

સુંદર=સારી.
સલુણો=રસિક
શિશિર=પોશ ને માહ મહીનો.
વસંત=ફાગણ ને ચૈત્ર મહીનો
વા'ણે વાયે=પ્રભાતમાં.
ધુમર=ધુમસ
વન્હિ=અગ્નિ.
સમીપે=પાસે.
ગોઠડી=વાતચિત.
રસભરી=મઝાની.
મંદ=ધીમે.
લ્હેર=પવનની લહેર.
રસાળી=ફળદ્રુપ.
ઉપવન=વાડી.
ફુલડે=ફૂલથી.
વેલ=વેલા.
પત્રાળી=પાંદડાં.
કલોલ=ચેનબાજી.
ગુલાલી=ગુલાલ.
ધામધૂમ=ઠાઠમાઠ
સ્હોએ=શોભે.
નર્મદ=નર્મદાશંકર કવિ.
રત=મોસમ.
બલિહારી=ખુબી.

કવિતા ૧૦ મી. પાઠ ૩૫ મો. શિશિર અને વસંત.

હે નરનારીઓ સારી રસિક શિશિર અને વસંત ઋતુનું ગાયન કરો, અરે! સૌ નરનારીઓ ગાયન કરો.

પ્રભાતમાં મધુરી ઠંડી વાય છે, અને ઘણી ધુમસ ઠરી રહે, અરે! ઘણી ધુમસ ઠરી રહે તે જુઓ. હે નરનારીઓ (૧)

અગ્નિની પાસે કુટુંબ મેળો મળીને (કુટુંબના માણસો ભેગા મળીને) સારી વાતચિત કરે, અરે! સારી રસભરી (મઝાની) વાતગીત કરે. હે નરનારીઓ. (૨)

ફળદ્રુપ સારી વાસની પવનની લહેર કંઇ ઠંડી લાગતી ધીમેથી આવતી, અરે! ફળદ્રુપ સારી વાસની પવનની લહેર આવે. હે નરનારીઓ. (૩)

બધા જંગલ વાડી ફૂલથી અને વેલીઓ નવાં પાંદડાંથી ખીલ્યાં અરે! વેલીઓ નવા પાંદડાંથી શોભી. હે નરનરીઓ. (૪)

ઘણાં પક્ષીઓ કલોલ કરતાં ખુશી ખુશી થઇ તાળી આપે મતલબ કે કલોલ કરીને માંહોમાંહે ખુશ થાય, અરે! ચોમેર અવાજ કરી ખુશ ખુશ થઇ તાળી આપે. હે નરનારીઓ. (૫)

શહેરમાં અબીલ ગુલાલીના હોળીના રંગો ઉડે, અરે! અબીલ ગુલાલીના રંગ ઉડે. હે નરનારીઓ. (૬)

ઘરમાં ઠાઠમાઠ વગરની ઉમંગ અને કોડની સવારી આવેલી છે. અરે! તે સારી દેખાય છે. હે નરનારીઓ. (૭)

(ઉમંગ અને કોડની સ્વારી આવી છે એટલે દરેક માણસને નવી નવી વાતોનો અને ઓઢવા પહેરવાનો, ખાવા પીવાનો, વગેરે બાબત ઉમંગ અને કોડ ઉત્પન્ન થાય છે.)

નર્મદાશંકર કવિ કહે છે કે ઋતુની ખુબી છે માટે લગનમાં મહાલો, અરે! ઋતુની ખુબી શોભી રહી છે. હે નરનારીઓ. (૮)

બ્રિટિશ હિંદના રાજકીય ભાગ, અઘરા શબ્દો, જોડાક્ષરો વગેરે.)

ચોથીના અર્થ— (જેની અંદર અર્થ, કવિતાની સમજુતી
કીંમત ૬ આના. તમામ પાઠના સવાલ, પાઠનો સાર, અઘરા શબ્દો, જોડાક્ષરો, ડ્રિલ, મુંબઇ ઇલાકાની ભૂતળ વગેરે.)

ત્રીજીના અર્થ— (જેની અંદર અર્થ, કવિતાની સમજુતી,
કીંમત ૪ આના. પાઠના સવાલ, પાઠનો સાર, અઘરાશબ્દો, જોડાક્ષરો. કહાંની ડ્રિલ વિગેરે.)

બીજીના અર્થ— (જેની અંદર અર્થ, કવિતાની સમજુતી,
કીંમત ૩ આના. પાઠનો સાર, અઘરા શબ્દો, જોડાક્ષરો, બીજા ધોરણમાં કિન્ડર ગાર્ટન પદ્ધતિ મુજબ શિખવવાની ભૂગોળ, ડમ્બેલ્સની ડ્રિલ વિગેરે.)

પહેલીના અર્થ— (જેની અંદર અર્થ, કવિતાની સમજુતી,
કીંમત ૨ આના. અઘરા શબ્દો, જોડાક્ષરો, ડમ્બેલ્સની ડ્રિલ વગેરે.)

બાળ વર્ગની નોટ— ખાસ બાળ વર્ગના શિક્ષકો તેમજ વિ-
કીંમત ૧॥ આનો. દ્યાર્થીઓ માટે. (જેની અંદર મૂળાક્ષર શિક્ષણ, ત્રણ રીતે મૂળાક્ષર લખવાનો ક્રમ, કાના માત્રા વગરના બે અને ત્રણ અક્ષરના શબ્દો, કિન્ડર ગાર્ટન પદ્ધતિ મુજબ બારાખડી શિક્ષણ, આંક, અર્થ, ગીત તથા કવિતાની સમજુતી, આંકનો ઉપયોગ, સરવાળાનો કોઠો, બાદબાકીનો કોઠો, ડ્રિલ ગીત સાથે તેમજ સાદી, દડાની રમત, એકથી પાંચ સુધી ઉમેરવા

તથા યાદ કરવા વિષે પાઠ વગેરે બાબ-
તોનો સમાવેશ કરેલો છે.)

અંક સૂચક મૂળાક્ષર કિત્તા—(જેમાં અંક ઉપરથી મૂળા-
કીંમત ૦ા આનો. ક્ષર શિખવવાની રીત, મૂળાક્ષર, મૂળા-
ક્ષર કાના માત્રા વગરના શબ્દોથી યાદ
રહે તેવા શબ્દો સહિત.)

આમાં બતાવેલી પદ્ધતિથી શિક્ષણ આ-
પવાથી તેમજ શિખવાથી ઘણીજ ટુંક
મુદ્દતમાં આંકડા તથા મૂળાક્ષર લખતાં
વાંચતા આવડી જાય છે.)

કન્યા વાચનમાળા પુસ્તક ૧ લાના અર્થ.

કીંમત ૩ આના.

એક વખત મંગાવી ખાત્રી કરો.

કમીશનમાં પુષ્કળ લાભ.

તમામ જાતનાં પુસ્તકો વી. પી. થી તુરત મોકલ-વામાં આવે છે.

પત્ર વ્યવહાર નીચેને સરનામે કરવો.

શાહપોર	મેસર્સ. સી. ડી. શાહ એન્ડ કોના સોલ એજંટ.
	શા. મગનલાલ મોતીરામ.
સુરત.	બુકસેલર્સ, પબ્લિશર્સ અને કમીશન એજન્ટસ.

ડ્રિલ માટે આપેલી સૂચના પહેલી ચોપડીના અર્થમાં જુઓ.

બારબેલ્સની ડ્રિલ

બારબેલ્સ (લાકડીનાં દંડા)

આ દંડા એકવાર લંબાઇના અને એક રૂપીઆ જેટલા પરી-

ઘની જાડાઇના લાકડાના ઘડી તૈયાર કરી ઉપર રંગ બેરંગી કાગળો ચોટેલા હોય છે.

બારબેલ્સની ડ્રીલ કરાવતાં દરેક બાળકને તેમની પાસેના દંડા જેટલે અંતરે ઉભા રાખવા તથા પગ એક ફૂટ પહોળા રાખવવા. નિયમ પ્રમાણે વહેંચ્યા પછી દંડો જમણુ હાથે બંદૂકની પેઠે જમીનને છેડો અડાડી ઝાલીને ઉભા રહે.

રમત ૧ લી–તૈયાર. બારબેલ્સ હાથે આડો પકડવો. બંને હાથે પકડતાં અંતર પોતાના બે ખભાં જેટલું રાખવું.

ચાલો–૧ વાંકા વળીને પગ આગળ બારબેલ્સ રાખવા. ૨) માથા તરફ ઉંચા હાથ કરી નજર પણ ઉંચી કરવી. ૩) બોચી પર મૂકવો. ૪) બેની માફક માથા તરફ હાથ ઉંચા. ૫) સીધા ઉભા રહેવું (આ હુકમે પગ પહોળા હોય તે પાસે કરી બારબેલ્સ તૈયારના હુકમ મુજબ ઉભો રાખવો. ઉપર મુજબ **૧ થા** ૫ સુધી હુકમો બાળકો પોતાની મેળે લઇ કરી શકશે.

રમત ૨ જી–તૈયાર રમત ૧ લી મુજબ.

ચાલો–૧ જમણી બાજુએ બારબેલ્સ આડો ૧૩૫ અંશને ખુણે ઉંચો કરવો એટલે ડાબા પગની એડી ઉંચી થશે. ૨ ડાબી બાજુએ ઝોલાણુ સાથે લઇ જઇ ૧૩૫ અંશને ખુણે બારબેલ્સ ઉંચો કરવો. (જમણા પગની એડી ઉંચી થશે.) ૩ અને ૪ ના હુકમે ૧ અને ૨ ના હુકમ મુજબ કરાવી ૫ હુકમે સીધા કરવા. છોકરાઓ ઉપર મુજબ પોતાની મેળે હુકમો લેતા જસે અને કરતા જશે.

રમત ૩ જી—તૈયાર. રમત ૧ લી મુજબ.

ચાલો—૧ જમણો પગ જમણી બાજુએ એક ફૂટ આગળ કરી, ડાબો વાંકો વાળી બારબેલ્સ પકડેલા હાથો જમણી તરફ કરવા. ૨) સીધા થવું. (તૈયારની સ્થિતિમાં) ૩) જમણો પગ સામે આગળ કરી, ડાબો વાંકો વાળી હાથ સામે લાંબા કરવા. ૪) સીધા થવું. ૫) ડાબી બાજુએ હાથ લાંબા કરવા. (ડાબો પગ વાંકો વાળી જમણો આગળ કરીને) ૬) સીધા થવું.

છોકરાઓ ઉપર મુજબ પોતાની મેળે હુકમો લેતા જશે અને કરતા જશે.

રમત ૪ થી—તૈયાર. રમત ૧ લી મુજબ.

ચાલો—૧ જમણો પગ આગળ કરી બારબેલ્સ પકડેલા છે તે સાથે હાથો સામે રાખવા. (ડાબા પગની એડી ઉંચી ન કરતાં માત્ર આડી કરવી.) (ડાબો પગ આગળ પણ કાઢી શકાય.) ૨ બારબેલ્સ છાતીએ અડકાડવો. (હાથ ખેંચી લઇને) ૩) એકની માફક. ૪) બેની માફક. ૫) સીધા થવાને 'હતા તેમ' નો હુકમ આપવો. ઉપર મુજબ ૧ થી ૫ હુકમો પોતાની તળે બોલતા જશે ને કરતા જશે.

રમત ૫ મી—તૈયાર. રમત ૧ લી મુજબ.

ચાલો—૧ ડાબો પગ આગળ કાઢી બારબેલ્સ સામે રાખવા. ૨) ડાબો પગ આગળ કાઢી બારબેલ્સ છાતીપર રાખવા. ૩ અને ૪ એક અને બેની માફક. ૫) સીધા કરવા.

ઉપર મુજબ ૧ થી ૫ હુકમો બોલતા જશે ને કરતા જશે.

રમત ૬ ઠ્ઠી—તૈયાર. રમત ૧ લી મુજબ.

ચાલો—૧ લાંબા હાથ કરી બારબેલ્સ સામે રાખવો. ૨ એડી ઉંચી કરવી. ૩) ધીરેથી એડીપર બેસવું. ૪) ધીરેથી ઉભા થવું. ૫) એડી મુકી દેવી. (બારબેલ્સની રમતમાં બારબેલ્સની લંબાઇ જેટલે અંતરે બાળકોને ઉભા રાખવાના છે,) થાક ખાવા માટે સહેલાઇથી ઉભા રહો આ હુકમ આપવો આથી છોકરાઓ બારબેલ્સ ઉભા ઢળતા રાખી જમણો પગ અડધો પાછળ રાખી ઉભા રહેશે.

રમત ૭ મી—જમણા ફેરવીને. સામ સામે બે હાર કરવી અને એક બીજાનો બારબેલ્સ પકડવા કહેવું. ચાલો—૧) બંને બારબેલ્સ ઉંચા હાથ કરી માથાપર ૨) પગ આગળ. આ પ્રમાણે સાત સુધી કરાવી આંક મુકી દેવડાવવા.

રમત ૮ મી—તૈયાર ચાલો—૧) જમણો હાથ પાછળ ખેંચી ડાબો આગળ લંબાવવો પછી એક બીજાના બારબેલ્સ પકડી વલોવતા હોઇએ તેમ કરવું. ૨) ડાબો હાથ પાછળ ખેંચી જમણો આગળ લંબાવવો પછી એક બીજાના બારબેલ્સ પકડી વલોવતા હોઇએ તેમ કરવું. (આ પ્રમાણે સાત સુધી કરાવી આંક મુકી દેવડાવવા.)

સમાપ્ત.

જાહેર ખબર.

કિન્ડરગાર્ટન સીસ્ટમ મુજબ. નવાં ધોરણ માટે

મેસર્સ. સી. ડી. શાહ એન્ડ કો. તરફથી

બહાર પડેલી બુકો.

બાળવર્ગની નોટ	૦-૧-૬	સાતમીના અર્થ	૦-૮-૦
પહેલીના અર્થ	૦-૨-૦	પદાર્થપાઠ બા. ૧ લો	૦-૩-૦
બીજીના અર્થ	૦-૩-૦	પદાર્થપાઠ બા. ૨. જો.	૦-૫-૦
ત્રીજીના અર્થ	૦-૪-૦	ભુગોળ પ્રવેશ	૦-૫-૦
ચોથીના અર્થ	૦-૬-૦	મૂળાક્ષર કિત્તા	૦-૧-૩
પાંચમીના અર્થ	૦-૬-૦	સુરત શહેરનો નકશો	૦-૧-૦
છઠ્ઠીના અર્થ	૦-૭-૦	ચોર્યાસી તાલુકાનો ,,	૦-૧-૦

કન્યા વાચનમાળા પુસ્તક પહેલાના અર્થ ૦-૬-૦

કન્યા વાચનમાળા પુસ્તક બીજાના અર્થ ૦-૮-૦

કન્યા વાચનમાળા પુસ્તક ત્રીજાના અર્થ છપાય છે.

પત્ર વ્યવહાર નીચેને સરનામે કરવો.

શાહપોર } મેસર્સ. સી. ડી. શાહ એન્ડ કોના સોલ એજન્ટ
સુરત } શા. મગનલાલ મોતીરામ

ચોખા જુના ???

ક્યાંથી ખરીદશો !!!

સુરત ચોખાની મીલમાંથી ?

કારણ કે ???

સસ્તા, સારા, અને વળી ખાતરીના

મુલાકાત કરો અને પછી જુવો. !!!

ઠેકાણું—રૂઘનાથપુરા—સુરત